

Στόχος.....	2
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα.....	2
Έννοιες/Κλειδιά.....	2
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ.....	4
1 ΕΙΣΗΓΗΣΗ.....	6
2 ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ.....	10
3 ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ.....	15
4 ΠΑΙΧΝΙΑΙ ΡΟΛΩΝ.....	20
5 ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ.....	24
6 ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	27
7 "ΧΙΟΝΟΣΤΙΒΑΔΑ".....	29
8 "ΚΑΤΑΙΓΙΣΜΟΣ ΙΔΕΩΝ" (BRAINSTORMING).....	29
9 ΕΠΙΔΕΙΞΗ.....	30
10 ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΕ ΟΜΑΔΕΣ.....	32
11 ΠΡΟΣΟΜΟΙΩΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ.....	37
12 ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΕΔΙΟ.....	40
ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ.....	42
ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ.....	43
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗ.....	45

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

Αλέξης Κόκκος

Το κείμενο αυτό αναφέρεται στις εκπαιδευτικές τεχνικές που χρησιμοποιούνται στην εκπαίδευση ενηλίκων. Πιστεύουμε ότι οι εκπαιδευτικοί θα μπορούσαν να αντλήσουν πολλές ιδέες και να τις αναπροσαρμόσουν κατάλληλα για τις σχολικές συνθήκες.

Στόχος

Να γίνουν κατανοητές και να μπορούν να εφαρμοστούν στην πράξη, με τις κατάλληλες αναπροσαρμογές όπου χρειάζεται, οι εκπαιδευτικές τεχνικές που χρησιμοποιούνται κατά τις εκπαιδευτικές συναντήσεις ενηλίκων.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα

Όταν θα έχετε μελετήσει το κείμενο αυτό, θα μπορείτε να:

- απαριθμείτε τις εκπαιδευτικές τεχνικές που μπορεί να χρησιμοποιήσει ο εκπαιδευτής κατά τη διάρκεια μιας εκπαιδευτικής συνάντησης·
- περιγράφετε τα μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα κάθε εκπαιδευτικής τεχνικής·
- περιγράφετε τον τρόπο αποτελεσματικής εφαρμογής κάθε εκπαιδευτικής τεχνικής·
- επιλέγετε και εφαρμόζετε συνθετικά τις κατάλληλες εκπαιδευτικές τεχνικές, ανάλογα με το ειδικό θέμα που απασχολεί μια συγκεκριμένη εκπαιδευτική συνάντηση·
- επιλέγετε τα εποπτικά μέσα που προσδίδουν τη μεγαλύτερη δυνατή αποτελεσματικότητα στην “πρόσωπο με πρόσωπο” διδασκαλία.

Έννοιες/Κλειδιά

Εκπαιδευτικές ανάγκες

Ενεργητική συμμετοχή

Εναλλακτικές τεχνικές
Πλεονεκτήματα
Δυσκολίες

Υπάρχουσες εμπειρίες
Προσομοιωμένες εμπειρίες
Εποπτικά Μέσα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Αφού ολοκληρωθεί η αλληλογνωριμία, διαμορφωθεί το “συμβόλαιο” και αποκατασταθεί ένα δημιουργικό κλίμα μάθησης, ο εκπαιδευτής οδηγεί βαθμιαία την ομάδα στα προγραμματισθέντα στάδια της εκπαιδευτικής συνάντησης. Σε αυτά τα στάδια μπορούν να χρησιμοποιηθούν ποικίλες εκπαιδευτικές τεχνικές. Εδώ θα παρουσιάσουμε αναλυτικά τις τεχνικές αυτές και θα εξετάσουμε τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες εφαρμόζονται αποτελεσματικά. Θα πρέπει ωστόσο εξ αρχής να υπογραμμίσουμε ότι οι τεχνικές είναι σκόπιμο να εναλλάσσονται κατά τη διάρκεια μιας εκπαιδευτικής συνάντησης. Τελικό ζητούμενο είναι μέσα από ένα φάσμα τεχνικών οι συμμετέχοντες να σκεφτούν, να γράψουν, να συνδιαλλαγούν, να ακούσουν, να σχολιάσουν και να ασκηθούν ατομικά και ομαδικά.

Είναι επίσης ευνόητο ότι οι εκπαιδευτικές τεχνικές πρέπει να είναι συμβατές με τις αρχές μάθησης ενηλίκων (συνδυασμός της σκέψης με την πράξη, σύνδεση του αντικειμένου μάθησης με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των συμμετεχόντων, ευρετική πορεία προς τη γνώση, ανάπτυξη του κριτικού τρόπου σκέψης, αμφίδρομες σχέσεις εκπαιδευτή - εκπαιδευόμενων).

Παρακάτω θα ασχοληθούμε με τις εξής εκπαιδευτικές τεχνικές:

- Εισήγηση
- Πρακτικές ασκήσεις
- Μελέτη περίπτωσης
- Παιχνίδι ρόλων
- Ερωτήσεις - απαντήσεις
- Οργανωμένη Συζήτηση
- “Χιονοστιβάδα”
- “Καταιγισμός ιδεών”
- Επίδειξη
- Εργασία σε ομάδες
- Προσομοίωση κατάστασης
- Επίσκεψη στο πεδίο

Ένας εισηγητής έλαμπε συνήθως από έξαψη ενώ μιλούσε. Ο ενθουσιασμός του ήταν μεγάλος και ήταν ιδιαίτερα δομημένος ομιλητής.. «Όμως» ποτέ δεν συνέβη να ρωτήσει αν εμείς είχαμε καταλάβει το θέμα του . Συνήθως χάναμε τον ειρμό μετά τα πέντε πρώτα λεπτά, αν και όλοι απολαμβάναμε την παρουσίασή του.

J. Rogers, 1997

1 ΕΙΣΗΓΗΣΗ

Η πρώτη εκπαιδευτική τεχνική που συνήθως έρχεται στο μυαλό μας είναι η εισήγηση (είναι ενδεικτικό ότι σε πολλούς οργανισμούς εκπαίδευσης ενηλίκων οι διδάσκοντες αποκαλούνται “εισηγητές”). Πράγματι, η εισήγηση έχει αποτελέσει, μέχρι σήμερα, την πεπατημένη οδό και αυτό οφείλεται ασφαλώς σε ορισμένους λόγους.

Πρώτον, η εισήγηση έχει το πλεονέκτημα ότι καθιστά δυνατή τη μετάδοση συγκροτημένων γνώσεων και την ανάλυση εννοιών σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα. *Δεύτερον*, η προετοιμασία και πραγματοποίησή της είναι, σε γενικές γραμμές, ευκολότερη από άλλες εναλλακτικές εκπαιδευτικές τεχνικές, που οδηγούν τους διδασκόμενους σε μία ενεργή διεργασία μάθησης. *Τρίτον*, οι διδασκόμενοι συχνά αισθάνονται ασφαλέστερα, όταν απλώς παρακολουθούν τον διδάσκοντα και κρατούν σημειώσεις παρά όταν προσπαθούν να επεξεργαστούν απόψεις ή ζητήματα μόνοι ή μαζί με άλλους. Και, τέλος, στην Ελλάδα υπάρχει μακρά παράδοση σύμφωνα με την οποία το εκπαιδευτικό σύστημα, σε όλα του τα επίπεδα, χρησιμοποιεί ως μέθοδο αποκλειστικά σχεδόν την “από έδρας” διδασκαλία.

Από την άλλη πλευρά, η μεγάλη πλειοψηφία των ειδικών της εκπαίδευσης ενηλίκων προσάπτει στην τεχνική της εισήγησης ότι οδηγεί τους εκπαιδευόμενους σε παθητική στάση και αίρει την ανάπτυξη των δημιουργικών τους ικανοτήτων.

Πρέπει εδώ να επισημανθεί ότι η κριτική αυτή, τις τελευταίες δεκαετίες, δεν προέρχεται μόνο από τους παιδαγωγούς ενηλίκων (C. Rogers, P. Demunter, I. Shor, P. Freire κ.ά.) αλλά και από τους μελετητές (P. Jarvis, D. Noyè, J. Piveteau, Ph. Race

κ.ά.) ακόμα και από “επισήμους” φορείς εκπαίδευσης ενηλίκων, όπως οι τομείς κατάρτισης σε δημόσιους οργανισμούς, επιχειρήσεις, τράπεζες κ.ά.

ΚΑΝΕΤΕ ΕΝΑ ΠΕΙΡΑΜΑ

Συγκεντρώστε μια ομάδα διδασκομένων (10-15 άτομα). Αρχίστε να εισηγείστε ένα ζήτημα, που θεωρείτε ότι τους ενδιαφέρει. Χρησιμοποιήστε όλη την τέχνη σας ως εισηγητής, αν θέλετε και εποπτικά μέσα.... Είναι σχεδόν βέβαιο - όπως έχουν παρατηρήσει οι εκπαιδευτές ενηλίκων σε πλήθος παρόμοιων περιπτώσεων- ότι, μετά από μερικά λεπτά, κάποιος θα σας διακόψει με μια από τις στερεότυπες φράσεις: “Μπορώ να ρωτήσω κάτι;” ... ή “Συγγνώμη, δεν κατάλαβα το ...” ή “Τι εννοείτε με το...”. Οι ενήλικες δεν είναι δυνατό να παραμείνουν για πολύ απλοί δέκτες χωρίς να εκφράσουν την ανάγκη να παρέμβουν, να διατυπώσουν τη γνώμη τους, να συνδέσουν τα λεγόμενα με τα ζητήματα που τους απασχολούν. Είναι, επίσης, προφανές ότι ο εισηγητής δεν μπορεί να καλύπτει ταυτόχρονα τις ανάγκες ανθρώπων με ανομοιογενές επίπεδο, διαφορετικές προσδοκίες και ενδιαφέροντα. Βέβαια, ο εισηγητής μπορεί να προσπαθήσει να ανταποκριθεί σε αυτό: να διακόψει την εισήγηση και να “δεχθεί ερωτήσεις” ή να προχωρήσει σε ανοικτό διάλογο. Όμως, πόσο μπορεί να αξιοποιηθεί αυτή η τεχνική χωρίς να κουράσει, χωρίς να προκαλέσει την αδιαφορία όσων δεν τους αφορούν οι παρεμβάσεις των άλλων, χωρίς να επιφέρει σημαντική απώλεια χρόνου;

Όλα αυτά δε σημαίνουν ότι προτείνουμε “να καταργηθεί” η εισήγηση. Κάθε άλλο. Εξάλλου, η εκπαιδευτική αυτή τεχνική -όπως και οι άλλες- διαθέτει, όπως προαναφέραμε, ορισμένα ιδιαίτερα πλεονεκτήματα και σε ορισμένες περιπτώσεις αποτελεί την ενδεδειγμένη οδό. Εξάλλου, ως τεχνική, έχει πάντοτε τα περιθώρια να βελτιωθεί, ώστε να υποκινήσει τη σκέψη και τη συμμετοχή, όπως θα δούμε παρακάτω.

Εκείνο, όμως, που προτείνουμε εδώ είναι να θεωρηθεί η εισήγηση ως *μια από τις πολλές εκπαιδευτικές τεχνικές που μπορούν να αξιοποιηθούν σε μια εκπαιδευτική συνάντηση, ανάλογα με το αντικείμενο της τελευταίας, τα χαρακτηριστικά των εκπαιδευομένων, το μαθησιακό κλίμα. Σε τελική ανάλυση, θα προτείναμε να*

εφαρμόζεται η εισήγηση στις περιπτώσεις όπου δεν είναι σκόπιμο ή δυνατό να εφαρμοστούν άλλες εκπαιδευτικές τεχνικές.

Ας προχωρήσουμε τώρα στους τρόπους με τους οποίους μπορεί να βελτιωθεί μια εισήγηση, ώστε να γίνει ενδιαφέρουσα στους συμμετέχοντες, μεταδίδοντας αρκετές γνώσεις και πληροφορίες.

Δραστηριότητα 2

Πριν αρχίστε να μελετάτε τους τρόπους βελτίωσης της αποτελεσματικότητας της εισήγησης, που παρουσιάζονται παρακάτω, γράψτε τέσσερις τουλάχιστον τρόπους που θα προτείνατε εσείς.

.....

.....

.....

.....

ΤΡΟΠΟΙ ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΕΙΣΗΓΗΣΗΣ

- Διανομή εκ των προτέρων των κύριων σημείων, ώστε οι εκπαιδευόμενοι να μπορούν ανά πάσα στιγμή να παρακολουθούν τη ροή.
- Η εισήγηση να συνδέεται με τις εκπαιδευτικές ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τις εμπειρίες των εκπαιδευομένων και να κινείται στα πλαίσια του γνωστικού τους επιπέδου.
- Η εισήγηση να περιορίζεται στα “αναγκαία στοιχεία” και να μην υπεισέρχεται σε λεπτομέρειες. Έτσι ο μονόλογος περιορίζεται (το πολύ 15 λεπτά).
- Η δομή της εισήγησης να είναι συγκροτημένη (εισαγωγή, κυρίως θέμα / υποθέματα, επίλογος, ανακεφαλαίωση / σύνθεση).
- Η εισήγηση να εμπλουτίζεται με παραδείγματα.
- Η εισήγηση να υποστηρίζεται από οπτικοακουστικά μέσα (πίνακας, διαφάνειες, σλάιντς, βιντεοταινίες, ταινίες ήχου, εικόνες, σχεδιαγράμματα κ.ά).

- Ο εκπαιδευτής να παρατηρεί τις αντιδράσεις των ακροατών (“γλώσσα” του σώματος). Να εξακριβώνει αν παρακολουθούν, αν καταλαβαίνουν, αν συμφωνούν ή διαφωνούν, πλήττουν, είναι κουρασμένοι κ.ο.κ.
- Ο ίδιος ο εκπαιδευτής να χρησιμοποιεί όσα γνωρίζει για την επικοινωνία (σαφήνεια και πληρότητα των μηνυμάτων που εκπέμπει, δημιουργική αξιοποίηση της “γλώσσας” του σώματός του, έκφραση συναισθημάτων, ενίσχυση της αυτοεκτίμησης των διδασκομένων, υποκίνησή τους για ενεργητική ανταλλαγή μηνυμάτων, ενθάρρυνση να θέσουν ερωτήσεις).
- Στο τέλος της εισήγησης ενδείκνυται οι εκπαιδευόμενοι, κατανεμημένοι σε ομάδες εργασίας, να επεξεργάζονται ερωτήσεις ή να σχολιάζουν ή να αντλούν συμπεράσματα.
- Ο εκπαιδευτής γράφει, ορισμένες φορές, σε μαγνητόφωνο την εισήγησή του, αυτοαξιολογείται και προβαίνει σε βελτιώσεις.

Δραστηριότητα 3

Σημειώστε όσα σημεία βρήκατε ενδιαφέροντα σχετικά με τη χρήση της τεχνικής της εισήγησης. Προφανώς αυτά είναι τα πιο σημαντικά -άρα χρήσιμα- για εσάς.

.....

.....

.....

.....

2 ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

Περιγραφή

Οι πρακτικές ασκήσεις αποτελούν ατομική ή συλλογική εργασία, που μπορεί να πάρει ποικίλες μορφές. Συνίστανται είτε στην επεξεργασία ενός ζητήματος είτε στην επίλυση ενός προβλήματος είτε στη διεξαγωγή κάποιου πειράματος είτε στην κατασκευή αντικειμένων κ.ά., κάτω από την επίβλεψη του διδάσκοντα. Στόχος είναι οι εκπαιδευόμενοι να οδηγηθούν σε δράση, που την ακολουθεί ανάλυση των αποτελεσμάτων, άντληση γενικών αρχών, διασύνδεση με συστήματα γνώσεων.

Πλεονεκτήματα

- Συνδέεται η θεωρία με την πράξη.
- Προωθείται η ενεργή συμμετοχή, ενώ οι εκπαιδευόμενοι γίνονται περισσότερο υπεύθυνοι και αυξάνεται η αυτοπεποίθησή τους μετά την επιτυχή αντιμετώπιση των πρακτικών προβλημάτων.
- Η άσκηση δεν απαιτεί πολύ χρόνο και μπορεί να προωθήσει συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς στόχους.

Δυσκολίες

- Απαιτείται προσεκτική προετοιμασία και εποπτεία από τον εκπαιδευτή.
- Ένα ζήτημα δεν μπορεί πάντοτε να εξεταστεί εξονυχιστικά μέσω της άσκησης (όπως λ.χ. συμβαίνει με τη “μελέτη περίπτωσης”, που θα εξετάσουμε στη συνέχεια).

Ας δούμε ορισμένα παραδείγματα πρακτικών ασκήσεων.

Πρώτο Παράδειγμα

Σε μια εκπαιδευτική συνάντηση που έχει ως θέμα την ανάλυση της έννοιας της "Εργασίας", ο εκπαιδευτής θέτει ως εκπαιδευτικούς στόχους, στο επίπεδο των γνώσεων, την επεξεργασία των ζητημάτων: διάκριση της παραγωγικής και μη εργασίας, διάκριση της εργασίας από την ερασιτεχνική απασχόληση, ένταση και αμοιβή της εργασίας, ρόλος της εργασίας στην οικονομική ζωή, κοινωνική χρησιμότητα της εργασίας, επίδραση της εργασίας στην προσωπική ζωή.

Ο εκπαιδευτής ζητάει από κάθε εκπαιδευόμενο να επιλέξει μια μορφή εργασιακής απασχόλησης με την οποία είναι εξοικειωμένος (αυτό μπορεί να γίνει και κατά ομάδες). Στη συνέχεια, καλεί τους εκπαιδευόμενους να επεξεργαστούν τα προαναφερθέντα ζητήματα και ύστερα να μεταφέρουν τον προβληματισμό τους στην ολομέλεια. Με βάση όσα θα παρουσιαστούν, ο εκπαιδευτής έχει τη δυνατότητα να συντονίσει τη συζήτηση, ώστε να αντληθούν γενικές αρχές και να συνδεθούν τα συμπεράσματα με άλλα πεδία γνώσεων.

Δεύτερο παράδειγμα

Το θέμα μιας εκπαιδευτικής συνάντησης στο μάθημα της πολιτικής οικονομίας είναι η σύγκριση της κεϋνσιανής και της μονεταριστικής θεωρίας. Οι εκπαιδευόμενοι, για να εμπεδώσουν όσα έμαθαν, εκπονούν άσκηση (σε ομάδες εργασίας) συμπληρώνοντας τον ακόλουθο πίνακα:

ΘΕΜΑΤΑ	Κεϋνσιανή θεωρία	Μονεταριστική θεωρία
1. Αίτια της ανεργίας		
2. Αίτια μείωσης της ανταγωνιστικότητας		
3. Προτάσεις για μείωση της ανεργίας		
4. Προτάσεις για αύξηση της ανταγωνιστικότητας		

Στη συνέχεια, εκπρόσωποι των ομάδων παρουσιάζουν τον προβληματισμό στην ολομέλεια, κλπ. (όπως στο πρώτο παράδειγμα).

Τρίτο παράδειγμα

Παραλλαγή του δεύτερου παραδείγματος: Αντί να συμπληρώσουν οι εκπαιδευόμενοι τον πίνακα, μελετούν σε ομάδες εργασίας δύο μικρά κείμενα, στα οποία ο εκπαιδευτής συμπύκνωσε τις απόψεις του για τα τέσσερα παραπάνω θέματα. Στη συνέχεια, κάθε ομάδα σχολιάζει τα κείμενα, παρουσιάζει τις απόψεις στην ολομέλεια, κλπ.

Τέταρτο παράδειγμα

Σε μια εκπαιδευτική συνάντηση που εντάσσεται σε κύκλο σπουδών πολιτικής επιστήμης, οι εκπαιδευτικοί στόχοι του εκπαιδευτή είναι: Στο *γνωστικό επίπεδο*, να επεξεργαστούν οι εκπαιδευόμενοι την έννοια της *Δημοκρατίας*, καθώς και τα ζητήματα της αντιπροσώπευσης. Στο *επίπεδο των ικανοτήτων*, να μπορούν να διακρίνουν τα όρια της εξουσίας των “τοπικών” και των “εθνικών” αρχών, καθώς και να μπορούν να αντιμετωπίζουν, ως μελλοντικά (ή τωρινά) αρμόδια διοικητικά στελέχη, τριβές που προέρχονται από την επικάλυψη των αρμοδιοτήτων. Στο *επίπεδο των στάσεων*, να ευαισθητοποιηθούν σχετικά με το ζήτημα της υποτίμησης των ικανοτήτων των τοπικών στελεχών από τις κεντρικές αρχές.

Για να πετύχει αυτούς τους στόχους ο εκπαιδευτής, πρώτα, κατανέμει τους συμμετέχοντες σε ομάδες εργασίας και θεωρεί ότι κάθε ομάδα έχει μια “σφαίρα ευθύνης”, π.χ. δημοτικές αρχές, νομαρχιακές αρχές, αρμόδιοι υπουργείου κ.ά. Στη συνέχεια, παρουσιάζει μια συγκρουσιακή κατάσταση (π.χ. την ενσωμάτωση των Αλβανών προσφύγων στην ελληνική κοινωνία) και ζητάει από κάθε ομάδα να σκεφτεί (και να αιτιολογήσει) τα ακόλουθα:

Ποια αρχή είναι αρμόδια για το ζήτημα; Για τι είδους αποφάσεις έχει δικαιοδοσία;

Τι θα συμβεί αν προκύψει επικάλυψη αρμοδιοτήτων;

Πώς θα προστατευτούν τα δικαιώματα της αλβανικής μειονότητας; Ποιος ορίζει τα “δικαιώματα”;

Ο προβληματισμός των ομάδων παρουσιάζεται στην ολομέλεια, προκύπτουν τα σημεία σύμπτωσης και διαφωνίας και στη συνέχεια, ο εκπαιδευτής προωθεί τον προβληματισμό, όπως στα πιο πάνω παραδείγματα.

Πέμπτο παράδειγμα

Σε μια εκπαιδευτική συνάντηση του κύκλου μάθησης «Εκπαίδευση» ο εκπαιδευτής επιδιώκει να επεξεργαστούν οι εκπαιδευόμενοι την έννοια *Δημιουργικότητα*. Τους ζητάει -ατομικά ή κατά ομάδες- να διατυπώσουν, όσο πληρέστερα μπορούν, έναν ορισμό. Στη συνέχεια, διαβάζει ένας προς έναν τους ορισμούς που διατυπώθηκαν. Γράφει στον Πίνακα τις λέξεις-κλειδιά, τα κοινά σημεία και τις διαφορές και ύστερα σχολιάζει, προβαίνει σε σύνθεση.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Η πρακτική άσκηση είναι μια εκπαιδευτική τεχνική, που μπορεί ευέλικτα να αξιοποιηθεί στη διάρκεια κάθε εκπαιδευτικής συνάντησης. Για να διασφαλιστεί η επιτυχής χρήση της *σκόπιμο είναι να ακολουθούνται τα εξής:*

Οι οδηγίες για την εκπόνηση της άσκησης πρέπει να είναι σαφείς και να διατυπώνονται γραπτά (στον Πίνακα ή σ' ένα φύλλο χαρτιού): Τι ακριβώς ζητείται να πράξουν οι εκπαιδευόμενοι, σε ποια ερωτήματα να απαντήσουν, ποιες πηγές να χρησιμοποιήσουν, πόσο χρόνο έχουν στη διάθεσή τους για να εργαστούν.

Σκόπιμο είναι να δίδεται ένα συγκεκριμένο (έντυπο ή οπτικοακουστικό) έναυσμα προκειμένου να υποκινείται η δραστηριοποίηση των εκπαιδευομένων. Αν, για παράδειγμα, τους ζητηθεί να προβληματιστούν σχετικά με τις τάσεις του πληθωρισμού, η έμπνευσή τους μπορεί να μην αποδειχθεί πλούσια. Αν όμως τους δοθεί ένα διάγραμμα με τις εξελίξεις των τιμών και τους ζητηθεί να το σχολιάσουν, είναι βέβαιο πως οι ιδέες τους θα προκύψουν ευκολότερα.

□ Σκόπιμο είναι να θέτονται ποσοτικοποιημένα όρια της εργασίας που απαιτείται κάθε φορά να εκπονηθεί. Αν π.χ. ζητηθεί από μια ομάδα εργασίας να αναφέρει γενικά τις αιτίες που προκαλούν τον πληθωρισμό, υπάρχει κίνδυνος να προκύψουν λίγες ιδέες. Τα αποτελέσματα θα είναι ασφαλώς καλύτερα αν ζητηθεί από την ομάδα να ορίσει τις πέντε κυριότερες αιτίες. Με την ίδια μέθοδο μπορεί να ζητούνται: *“οι τρεις βασικοί παράγοντες που επηρεάζουν το...”*, *“οι τρεις εναλλακτικές λύσεις που προκύπτουν από...”*.

□ Είναι πιθανό ορισμένοι εκπαιδευόμενοι να μην επιθυμούν τη δημοσιοποίηση των απόψεών τους, γιατί αισθάνονται ακόμα ανασφάλεια και έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση. Ο εκπαιδευτής, σεβόμενος την ανάγκη τους, δεν ανακοινώνει ποιος διατύπωσε κάθε μία άποψη που παρουσιάζεται στην ολομέλεια. Αυτό το νόημα έχει εξάλλου ότι κάθε ομάδα εργασίας προσδιορίζει η ίδια τον εκπρόσωπό της στην ολομέλεια.

Δραστηριότητα 4

Αναπλάστε στο μυαλό σας τις δύο πρώτες εκπαιδευτικές συναντήσεις που προγραμματίζετε να συντονίσετε. Σκεφτείτε ποιες μορφές πρακτικών ασκήσεων θα μπορούσαν να εκπονηθούν. Κρατήστε σημειώσεις.

.....

.....

.....

.....

Περιγραφή

Πρόκειται για μορφή **σύνθετης** πρακτικής άσκησης, που έχει τα εξής ιδιαίτερα χαρακτηριστικά: Ένα πραγματικό ή υποθετικό παράδειγμα, που αντανακλά μια ευρύτερη κατάσταση, παρουσιάζεται στους εκπαιδευόμενους με σκοπό να αναλυθεί σε βάθος και να διερευνηθούν οι εναλλακτικές λύσεις στα προβλήματα που αναδύονται.

Η εκπαιδευτική αυτή τεχνική έχει δύο πεδία εφαρμογής. Στο πρώτο χρησιμοποιείται με στόχο να γίνει εφαρμογή των θεωρητικών γνώσεων που έχουν αποκτηθεί. Στο δεύτερο πεδίο η μελέτη περίπτωσης χρησιμοποιείται όταν ακόμα δεν έχει ολοκληρωθεί η απόκτηση των απαιτούμενων γνώσεων και στόχος είναι να υποκινηθεί η ευρετική πορεία προς τη μάθηση. Και στις δύο εκδοχές, μέσα από την ενδελεχή διερεύνηση της “επιμέρους” περίπτωσης, εξάγονται συμπεράσματα (ή, τουλάχιστον, διατυπώνονται υποθέσεις) για τη λειτουργία του “όλου”.

Τα **στάδια** που ακολουθούνται στη “μελέτη περίπτωσης” είναι τα ακόλουθα.

- Ο εκπαιδευτής επιλέγει μια περίπτωση όσο το δυνατόν πλησιέστερη στην πραγματικότητα. Οι εκπαιδευόμενοι πρέπει να έχουν τις γνώσεις και τις εμπειρίες που να τους επιτρέπουν να ανταποκριθούν με επιτυχία στην άσκηση. Επίσης, πρέπει να σχεδιάζεται η μελέτη με τρόπο που να προκαλεί το έντονο ενδιαφέρον τους.
- Ο εκπαιδευτής παρουσιάζει στους εκπαιδευόμενους την προς μελέτη περίπτωση, καθώς και το πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσεται (ιστορική αναδρομή, παρούσα συγκυρία). Η παρουσίαση της περίπτωσης μπορεί να γίνεται με τη μορφή προφορικού λόγου ή γραπτού κειμένου ή φιλμ ή κασέτας ήχου.
- Ο εκπαιδευτής παρέχει διευκρινίσεις: για ποιο σκοπό μελετάται η προτεινόμενη περίπτωση, ποια αποτελέσματα αναμένονται, πώς θα πραγματοποιηθεί η εργασία των εκπαιδευομένων. Απαντά σε τυχόν απορίες και εξακριβώνει αν η άσκηση έγινε κατανοητή. Δεν επηρεάζει τους εκπαιδευόμενους εκθέτοντας προσωπικές απόψεις. Ορίζει το χρόνο για την εκπόνηση της άσκησης.

- Οι εκπαιδευόμενοι εκτελούν την άσκηση. Κατά προτίμηση αυτό γίνεται σε ομάδες εργασίας, ώστε να υπάρχει αλληλεπίδραση. Χρησιμοποιούν τις πληροφορίες που έχουν πάρει, καθώς και τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους, προκειμένου να λύσουν το πρόβλημα, να καταλήξουν σε προτάσεις.
- Στη συνέχεια, οι εκπαιδευόμενοι (μέσω εκπροσώπων των ομάδων εργασίας) παρουσιάζουν στην ολομέλεια το προϊόν της εργασίας τους, την πορεία που ακολούθησαν, τις δυσκολίες που συνάντησαν, τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξαν.
- Ο εκπαιδευτής συνθέτει τα βασικά σημεία που παρουσίασαν οι ομάδες, σχολιάζει, διασαφηνίζει, διατυπώνει συμπληρωματικές παρατηρήσεις. Ύστερα, βοηθά στην εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων και συνδέει την αναλυθείσα περίπτωση με το ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο υπάγεται. Τέλος, κάνει τη σύνδεση ανάμεσα σε όσα έμαθαν οι εκπαιδευόμενοι από τη μελέτη περίπτωσης και σε όσα ήδη γνωρίζουν ή πρόκειται να μάθουν στη συνέχεια.

Πλεονεκτήματα

- Κύριος παράγοντας της εκπαιδευτικής διεργασίας στη “μελέτη περίπτωσης” είναι οι ίδιοι οι εκπαιδευόμενοι.
- Οι εκπαιδευόμενοι έχουν τη δυνατότητα να διεισδύουν σε ένα ζήτημα περισσότερο μέσα από την *πράξη* παρά μέσα από την ακρόαση.
- Αναπτύσσεται η ενεργοποίηση και η συμμετοχή των εκπαιδευόμενων, η ικανότητά τους να επιλύουν προβλήματα, καθώς και η κριτική και αναλυτική τους σκέψη.
- Αν η περίπτωση αντανακλά πραγματικές καταστάσεις, η άσκηση συμβάλλει και προς την κατεύθυνση του μετασχηματισμού των στάσεων.
- Από το επιμέρους παράδειγμα γίνονται αναγωγές σε ευρείς γνωστικούς τομείς. Κάτω από αυτό το πρίσμα, εκτός από το παιδαγωγικό πλεονέκτημα, γίνεται εξοικονόμηση χρόνου διδασκαλίας.

Δυσκολίες

- Είναι δύσκολο να βρεθούν περιπτώσεις για τις οποίες όλοι οι εκπαιδευόμενοι έχουν συγγενικές εμπειρίες ή προσλαμβάνουσες παραστάσεις.
- Υπάρχει δυσκολία στην εξαγωγή συμπερασμάτων, όταν οι λύσεις δεν μπορούν να αποτιμηθούν ποσοτικά.
- Είναι δύσκολη η αναγωγή από το επιμέρους στο όλο.
- Απαιτείται σημαντική εκπαιδευτική και επαγγελματική εμπειρία από τον εκπαιδευτή.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Το παρακάτω κείμενο περιέχει μελέτη περίπτωσης που δόθηκε σε εκπαιδευόμενους (καταναμημένους σε ομάδες εργασίας) σε ένα πρόγραμμα σπουδών marketing με στόχο να τους βοηθήσει να εμπεδώσουν όσα ήδη έμαθαν για τη διαδικασία σχεδιασμού Μονάδας marketing.

Σ υ γ χ α ρ η τ ή ρ ι α! Μετά από 20χρονη υπηρεσία στην πολυεθνική εταιρία X τοποθετηθήκατε στη θέση του Διευθυντή της Μονάδας X1, ο οποίος συνταξιοδοτήθηκε.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΟΝΑΔΑΣ:

- Η Μονάδα λειτουργεί από το 2002.
- Στεγάζεται στο ισόγειο και στον α' όροφο ιδιόκτητου διώροφου ακινήτου επί της οδού Πατησίων - δίπλα σε άκτιστο οικόπεδο.
- Η είσοδος της Μονάδας βρίσκεται σε εσοχή που κρύβεται από τα δενδρύλλια του Δήμου, μπροστά στο φωτεινό σηματοδότη.
- Η Μονάδα έχει δυναμικό 20 ατόμων, εκ των οποίων 3 είναι άτομα με ειδικές ανάγκες και 2 αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα υγείας.
- Κατέχει το 45% της σχετικής αγοραστικής κίνησης της περιοχής.

ΕΙΚΟΝΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ:

- Κυρίαρχη χρήση της περιοχής δράσης της Μονάδας είναι η κατοικία.
- Το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων είναι μισθωτοί και συνταξιούχοι μέτρων εισοδημάτων.

- Η πλειοψηφία των επιχειρήσεων της περιοχής -εμπορικές επιχειρήσεις μικρού μεγέθους- βρίσκονται συγκεντρωμένες επί της οδού Πατησίων. Βιοτεχνίες, οικογενειακής κυρίως μορφής, παρουσιάζονται διάσπαρτες στην ευρύτερη περιοχή.
- Σε εξέλιξη βρίσκεται η ανάπλαση του χώρου του κτιρίου ΦΙΞ (Πατησίων και Καυταντζόγλου) σε Κέντρο Πολλαπλών Χρήσεων.

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ:

Δε δημιουργούσε ιδιαίτερα προβλήματα μέχρι τη στιγμή της εισβολής της ανταγωνιστικής εταιρίας Ψ (εδώ και 2 μήνες), με νέα υπερσύγχρονη Μονάδα και επιθετική πολιτική δραστηριοτήτων.

Παρακαλούμε εντοπίστε (κατά ομάδες εργασίας):

- α) Τα δυνατά και β) τα αδύνατα χαρακτηριστικά της υπό μελέτη Μονάδας.
- γ) Τις ευκαιρίες που διαθέτει αλλά και δ) τις απειλές που αντιμετωπίζει.

Γράψτε τρία τουλάχιστον σημεία για καθένα από τα παραπάνω ζητήματα.

Ύστερα, σχεδιάστε τη στρατηγική της Μονάδας και γράψτε ένα κείμενο μίας σελίδας που να περιέχει τους στόχους και τις ενέργειες που πρέπει να γίνουν.

Διαδικασία Εκπόνησης

Το παραπάνω κείμενο με τις προδιαγραφές της μελέτης περίπτωσης δίδεται στους εκπαιδευόμενους μαζί με το σχεδιάγραμμα της περιοχής. Αφού εκπονήσουν την άσκηση, εκπρόσωποι από κάθε ομάδα παρουσιάζουν τα αποτελέσματα. Στο τέλος, ο εκπαιδευτής προβαίνει σε σύνθεση των απόψεων και πιθανόν δίνει τη δική του άποψη γραπτά, ώστε οι εκπαιδευόμενοι να μπορούν να ελέγξουν και να εμπλουτίσουν όσα έγραψαν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ:

- Για να εξασφαλιστεί η πετυχημένη χρήση της “μελέτης περίπτωσης” σκόπιμο είναι να τηρούνται όσα αναφέρθηκαν στις “Παρατηρήσεις” για την “πρακτική άσκηση”. Προστίθενται τα εξής:

Περιγραφή

Οι εκπαιδευόμενοι υποδύονται ρόλους, που συνδέονται με μια εξεταζόμενη κατάσταση στον επαγγελματικό ή στον κοινωνικό τομέα, με στόχο μέσα από το βίωμα να κατανοήσουν βαθύτερα τόσο την κατάσταση όσο και τις αντιδράσεις τους απέναντί της. Η εκπαιδευτική αυτή τεχνική εφαρμόζεται κυρίως όταν επιδιώκεται η ανάλυση προβληματικών ή συγκρουσιακών καταστάσεων, που αφορούν τις ικανότητες, τις στάσεις, την επικοινωνία, τη συμπεριφορά.

Τα **στάδια** που ακολουθούνται είναι τα εξής:

- Ο εκπαιδευτής δημιουργεί μια ιστορία, η οποία αντανακλά την κατάσταση που επιδιώκεται να αναλυθεί. Στην ιστορία εμπεριέχονται δύο ή περισσότεροι ρόλοι. Οι θέσεις και το περιεχόμενο των ρόλων οδηγούν σε αντιθέσεις ή σύγκρουση. Ο εκπαιδευτής παρουσιάζει το πλαίσιο της ιστορίας και δίνει στοιχεία για τα πρόσωπα - ρόλους (φύλο, ηλικία, επαγγελματική ιδιότητα κ.ά.). Κατόπιν, διηγείται την ιστορία και απαντάει σε σχετικές διευκρινιστικές ερωτήσεις.
- Οι συμμετέχοντες καλούνται να επιλέξουν ποιους ρόλους θα παίξουν. Κάθε ρόλος μπορεί να “παίζεται” από περισσότερα του ενός άτομα, ώστε να δοθεί η δυνατότητα να εκπροσωπηθούν όλες οι “εσωτερικές απόψεις” και τα διλήμματα που υποθέτουμε ότι έχει ο φορέας του ρόλου.
- Ο εκπαιδευτής, πριν αρχίσει η άσκηση, ζητάει από τους “παίκτες” να συνεδριάσουν σε απομονωμένους χώρους. Εκεί έχουν τη δυνατότητα να σκεφθούν, να επανεξετάσουν την κατάσταση και να προγραμματίσουν τη μελλοντική τους συμπεριφορά. Με άλλα λόγια, κάθε “παίκτης” καλείται να αποφασίσει ποια στάση θα κρατήσει απέναντι στους άλλους, όταν θα έλθουν εκ νέου σε επαφή.
- Οι “παίκτες” υποδύονται πλέον τα πρόσωπα της ιστορίας. Όσο διαρκεί το παιχνίδι οι συμμετέχοντες μιλούν στο πρώτο πρόσωπο. Δεν επιτρέπονται σε αυτό το στάδιο αναλύσεις και σχολιασμοί. Το παιχνίδι ρόλων θα συνεχιστεί, ως “θεατρική κατάσταση”, έως ότου το εξεταζόμενο πρόβλημα αντιμετωπιστεί και βρεθεί

δημιουργική διέξοδος. Ο ρόλος του εκπαιδευτή σε αυτό το στάδιο είναι να εποπτεύει τη δράση. Επεμβαίνει στο σημείο που νομίζει αναγκαίο για να επαναφέρει τη συζήτηση στο θέμα της ιστορίας, ή για να δώσει το λόγο σε κάποιον “παίκτη” που εμποδίζεται να μιλήσει. Επίσης, είναι δυνατόν να εισέλθει και ο ίδιος για λίγο στους διάφορους ρόλους, προκειμένου να δείξει ένα μοντέλο συμπεριφοράς στους συμμετέχοντες.

- Είναι σημαντικό να υπάρξουν αποτελέσματα που θα ικανοποιούν όλους τους “παίκτες”. Για το σκοπό αυτό, πριν τελειώσει η άσκηση, πρέπει να ερωτηθούν όλοι αν θεωρούν ότι η συγκρουσιακή κατάσταση αντιμετωπίστηκε, διαφορετικά η άσκηση σκόπιμο είναι να συνεχιστεί (πιθανόν με διαφορετικούς “παίκτες”) έως ότου προκύψει ικανοποιητικό αποτέλεσμα.
- Στο τελευταίο στάδιο, οι συμμετέχοντες “βγαίνουν” από τους ρόλους και μπορούν να σχολιάσουν την εμπειρία τους και τα συμπεράσματα που προκύπτουν όσον αφορά:
 - τα βιώματα από την υπόδυση των ρόλων
 - τη δυναμική των σχέσεων ανάμεσα στα πρόσωπα της ιστορίας
 - τη διασύνδεση της άσκησης με τα θέματα που αποτελούν αντικείμενο του μαθήματος.
- Ο εκπαιδευτής σχολιάζει με τη σειρά του, συνοψίζει αναγράφοντας, εφόσον θεωρεί σκόπιμο, τα κύρια σημεία της συζήτησης και προβαίνει στην τελική σύνθεση και εξαγωγή συμπερασμάτων.

Πλεονεκτήματα

- Προκαλείται η πλήρης ενεργοποίηση των συμμετεχόντων.
- Η έκφραση των συναισθημάτων ανάγεται σε σημαντικό στοιχείο.
- Γίνεται ανάπτυξη της ικανότητας διαπραγμάτευσης και επικοινωνίας.
- Ευνοείται η αλλαγή των στάσεων των εκπαιδευόμενων: μέσα από το βίωμα του ρόλου πιθανόν είναι να συνειδητοποιήσουν ότι δεν αντιμετωπίζουν ορθά, μέχρι στιγμής, διάφορες καταστάσεις, ή ότι δεν κατανοούν με πληρότητα τη θέση των άλλων, συνεπώς οδηγούνται σε επανεξέταση των αντιλήψεων και της συμπεριφοράς τους.

Δυσκολίες

- Η επιτυχία του παιχνιδιού ρόλων εξαρτάται από τη διάθεση και τη δημιουργικότητα των εκπαιδευομένων.
- Ο εκπαιδευτής χρειάζεται να γνωρίζει καλά τις αρχές της επικοινωνίας και της δυναμικής της ομάδας.
- Η αλλαγή στάσεων μπορεί να μην έχει διάρκεια και να αλλοιώνεται βαθμιαία μετά την άσκηση.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Στο πλαίσιο του κύκλου μάθησης “Διοίκηση Ανθρώπινου Δυναμικού”, ένα από τα αντικείμενα είναι η μέθοδος αντιμετώπισης τριβών και συγκρούσεων από την πλευρά των διοικούντων.

Ως **θέμα** του παιχνιδιού ρόλων επιλέγεται “ο τρόπος με τον οποίο ένας τμηματάρχης εμπορικής επιχείρησης ενδείκνυται να αντιμετωπίσει μια συγκρουσιακή κατάσταση μεταξύ των στελεχών που διοικεί”.

Οι **εκπαιδευτικοί στόχοι** που θέτει ο εκπαιδευτής για το παιχνίδι ρόλων είναι:

- α) να αναπτυχθεί η ικανότητα των εκπαιδευομένων να επιλύουν συγκρουσιακές καταστάσεις
- β) να αναπτυχθεί η ευνοϊκή στάση τους απέναντι στην επικοινωνία και στη συνεργασία.

Στη συνέχεια ο εκπαιδευτής δίνει στους εκπαιδευομένους τις ακόλουθες **πληροφορίες για την “ιστορία”**:

“Είστε υπεύθυνος μιας ομάδας τεσσάρων υπαλλήλων του τμήματος προμηθειών. Με όλους έχετε αναπτύξει καλές σχέσεις. Όμως, έχετε διαπιστώσει ότι μεταξύ τους υπάρχουν ορισμένες τριβές, ιδιαίτερα όταν οι ανάγκες του τμήματος τους αναγκάζουν σε υπερωριακή απασχόληση. Το πρόβλημα οξύνθηκε πριν από λίγο, όταν σας ανακοινώθηκε ότι τα εμπορεύματα που παρήγγειλε επειγόντως η εταιρία θα φθάσουν αργά, μετά τη λήξη του ωραρίου και θα χρειαστεί δύο από τους υπαλλήλους να

παραμείνουν μαζί με εσάς για να βοηθήσουν στην παραλαβή. Ανακοινώνετε το πρόβλημα στους τέσσερις υπαλλήλους, οι οποίοι αντιδρούν ως εξής:

- Ο Πέτρος δηλώνει ότι είναι αδύνατον να παραμείνει και επικαλείται το πρόβλημα της άρρωστης μητέρας του. Απ' όσο είστε σε θέση να γνωρίζετε, πράγματι η μητέρα του είναι σοβαρά άρρωστη. Γι' αυτό το λόγο ο Πέτρος είχε ζητήσει άδεια την προηγούμενη εβδομάδα.
- Ο Γιάννης δηλώνει ότι παρακολουθεί ένα σεμινάριο μετά τη δουλειά, που του έχει κοστίσει ένα σημαντικό ποσό, και δε θα ήθελε να το χάσει (πράγματι σε ανύποπτο χρόνο σας είχε μιλήσει γι' αυτό το σεμινάριο).
- Ο Δημήτρης δηλώνει ότι στο σχολείο του παιδιού του υπάρχει συγκέντρωση γονέων και πρέπει να πάει.
- Ο Μιχάλης δε δηλώνει κάποιο κώλυμα, διαμαρτύρεται, όμως, γιατί και την προηγούμενη φορά που υπήρξε παρεμφερές πρόβλημα αυτός πάλι εργάστηκε υπερωριακά.

Αποφασίζετε να συγκεντρώσετε τα τέσσερα στελέχη με στόχο να βρεθεί μια λύση. Θα επιθυμούσατε η απόφαση να συγκεντρώσει τη σύμφωνη γνώμη όλων”.

Η **διαδικασία** που επιλέγει ο εκπαιδευτής για να πραγματοποιηθεί το παίξιμο ρόλων είναι η εξής:

Ορίζονται οι παίκτες των πέντε ρόλων (υπεύθυνος και τέσσερα στελέχη) και τους δίνεται χρόνος να προετοιμαστούν για την άσκηση. Όσο γίνεται αυτό ο εκπαιδευτής δίνει οδηγίες στους παρατηρητές (βλ. και στις Παρατηρήσεις). Ορίζεται ως χρόνος παιχνιδιού τα 20 λεπτά. Μετά την εξέλιξη του παιχνιδιού οι εκπαιδευόμενοι - παρατηρητές θα σχολιάσουν τον τρόπο με τον οποίο ο παίκτης-υπεύθυνος συντόνισε τη συνεδρίαση, καθώς και τον τύπο της συμπεριφοράς των παικτών- στελεχών σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς στόχους της άσκησης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

- Οι οδηγίες που θα δοθούν από τον εκπαιδευτή για το παίξιμο ρόλων πρέπει να είναι ακριβείς και να έχουν στενή διασύνδεση τόσο με την εξεταζόμενη κατάσταση όσο και, ευρύτερα, με τους εκπαιδευτικούς στόχους της συνάντησης.
- Υπάρχει κίνδυνος όσοι δεν παίζουν ρόλους να μείνουν ανενεργοί. Γι' αυτό ο εκπαιδευτής τους ζητάει να γίνουν παρατηρητές (ατομικά ή κατά ομάδες). Κρατούν συστηματικές σημειώσεις στη διάρκεια του παιξίματος (ένας κατάλογος των υπό παρατήρηση ζητημάτων είναι χρήσιμος) και σχολιάζουν στο τέλος.
- Η εναλλαγή των “παικτών” στους ρόλους (ή η εναλλαγή “παικτών”-παρατηρητών) ενδείκνυται, ώστε όσο το δυνατόν περισσότεροι συμμετέχοντες να βιώσουν τις διάφορες πτυχές της “ιστορίας”.
- Το παίξιμο μπορεί να βιντεοσκοπείται, ώστε μετά να υπάρχει αντικειμενική μαρτυρία για την άντληση συμπερασμάτων.

5 ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Περιγραφή

Πρόκειται για μια εκπαιδευτική τεχνική που μπορεί να εφαρμοστεί ευέλικτα σε οποιοδήποτε στάδιο κάθε εκπαιδευτικής συνάντησης. Συνίσταται στο ότι η πρόσβαση προς το αντικείμενο της μάθησης γίνεται μέσω ερωταποκρίσεων. Γι' αυτό το λόγο η τεχνική ονομάζεται και “μαιευτική”. Οι ερωτήσεις τίθενται συνήθως από τον εκπαιδευτή, δεν αποκλείεται όμως εκείνος να ενθαρρύνει τη διατύπωση ερωτήσεων από τους εκπαιδευόμενους. Συνήθως η τεχνική αυτή συνδυάζεται και εναλλάσσεται με μία άλλη (κυρίως την άσκηση ή την εισήγηση), γεγονός που προσδίδει ποικιλία και ενδιαφέρον στη μαθησιακή διεργασία.

Πλεονεκτήματα

- Προωθείται η αυτενέργεια των εκπαιδευόμενων, παρακινούνται σε σκέψη, δημιουργείται κλίμα επικοινωνίας και συμμετοχής.
- Αναπτύσσεται η κριτική ικανότητα.

- Γίνεται δυνατή η λεπτομερής προσέγγιση ενός ζητήματος.
- Ο εκπαιδευτής έχει τη δυνατότητα να διαπιστώσει το βαθμό κατανόησης και τις ανάγκες των εκπαιδευόμενων ως προς το αντικείμενο μάθησης.

Δυσκολίες

- Απαιτείται αρκετός χρόνος για τις ερωταποκρίσεις.
- Είναι πιθανές οι παρεμβάσεις εκτός θέματος.
- Δεν είναι αυτονόητο ότι συμμετέχουν όλοι στη συζήτηση.
- Οι συμμετέχοντες πρέπει ήδη να διαθέτουν ορισμένες απόψεις για το θέμα.
- Η τεχνική βασίζεται στο λόγο και όχι στην πράξη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ο ρόλος των ερωτήσεων είναι να προωθούν τον προβληματισμό, την έκφραση, την κριτική σκέψη. Σκόπιμο είναι συνεπώς:

- Οι ερωτήσεις να συνοδεύονται, όπου είναι δυνατόν, από βοηθητικά μέσα (σχήματα, εικόνες, ντοκουμέντα, φιλμ κ.ά.), ώστε να γίνονται περισσότερο ενδιαφέρουσες.
- Οι ερωτήσεις να μην επιδέχονται μια απλή απάντηση (“ναι”, “όχι”, “πολύ”, “λίγο” κ.ά.), αλλά να είναι ανοικτές, επαγωγικές και να ωθούν στην αναλυτική και τεκμηριωμένη έκφραση των σκέψεων.
- Οι ερωτήσεις να απευθύνονται σε όλους. Δεν πρέπει όμως οι εκπαιδευόμενοι να πιέζονται να απαντήσουν. Μια προτροπή της μορφής “πέστε μου κ. Χ τι νομίζετε για το...” εμπεριέχει τον κίνδυνο να τον αιφνιδιάσει και να τον φέρει σε δυσχερή θέση. Ούτε είναι σκόπιμο να απαντούν όλοι “με τη σειρά”, γιατί μπορεί να επέλθει κόπωση. Εξάλλου, σε αυτή την περίπτωση, λίγοι προσέχουν τη συζήτηση, γιατί καθένας προετοιμάζεται για τη δική του παρέμβαση. Η συμμετοχή, συνεπώς, θα εξασφαλιστεί αν οι ερωτήσεις είναι ενδιαφέρουσες, αντιστοιχούν στις ανάγκες και προσδοκίες των συμμετεχόντων, συνδέονται στενά με το μελετώμενο ζήτημα και η όλη στάση του εκπαιδευτή είναι ενθαρρυντική - εμπνευστική, όχι στάση κριτικής ή ελέγχου της ορθότητας των απόψεων που διατυπώνονται.

- Σκόπιμο είναι να αποφεύγονται οι “ψευδοερωτήσεις”, που δεν οδηγούν σε ελεύθερες και ουσιώδεις απαντήσεις. Παραδείγματα: “Δεν πιστεύετε και εσείς ότι...” (εδώ ο ερωτών επιδιώκει να πάρει την απάντηση που επιθυμεί). “Είστε σύμφωνοι;” (είναι προφανές ότι ο ερωτών αναμένει καταφατική απάντηση). Στην ίδια κατηγορία εντάσσονται και οι “ρητορικές” ερωτήσεις (π.χ. “πού είναι το λάθος;” ερωτά ο εκπαιδευτής και απαντά αμέσως ο ίδιος). Οι επανειλημμένες “ψευδο-ερωτήσεις” υποδηλώνουν ότι γίνεται διολίσθηση προς την τεχνική της εισήγησης.
- Συχνά οι συμμετέχοντες δεν απαντούν αμέσως σε μια ερώτηση, είτε γιατί σκέφτονται είτε γιατί διστάζουν είτε γιατί φοβούνται ότι θα κάνουν λάθος. Είναι σημαντικό ο εκπαιδευτής να μην μπει στον πειρασμό να απαντήσει ο ίδιος. Αν κάνει υπομονή για μερικά δευτερόλεπτα θα διαπιστώσει, τις περισσότερες φορές, ότι θα επακολουθήσουν ενδιαφέρουσες και δημιουργικές απαντήσεις.

Δραστηριότητα 6

Ας υποθέσουμε ότι σε μια εκπαιδευτική συνάντηση που πρόκειται να συντονίσετε, επιδιώκετε να παρουσιαστεί και να σχολιαστεί ένας ορισμός. Πώς θα μπορούσε να γίνει επεξεργασία αυτού του ορισμού μέσω της τεχνικής των “ερωτήσεων-απαντήσεων”; Κρατήστε σημειώσεις. Στο τέλος της δραστηριότητας θα έχετε ένα “εργαλείο”, που θα σας επιτρέπει - σε ό,τι αφορά την επεξεργασία ορισμών, αλλά και, ευρύτερα, θεωρητικών ζητημάτων- να προσδίδετε ποικιλία και ενδιαφέρον στη διδασκαλία σας, αποφεύγοντας να χρησιμοποιείτε πάντοτε την εισήγηση.

.....

.....

.....

.....

6 ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Περιγραφή

Πρόκειται για τεχνική συγγενική προς τις “ερωτήσεις-απαντήσεις”. Συνίσταται στην ανταλλαγή απόψεων μέσα στην εκπαιδευτική ομάδα γύρω από ένα θέμα ή πρόβλημα, με στόχο να προκύψουν εναλλακτικές λύσεις ή συμπεράσματα. Η συζήτηση μπορεί να διεξαχθεί είτε στην ολομέλεια της ομάδας είτε μέσα σε ομάδες εργασίας είτε ανάμεσα στον εκπαιδευτή και έναν ή δύο εκπαιδευόμενους. Ο εκπαιδευτής συντονίζει τη συζήτηση με τον τρόπο που περιγράψαμε στην τεχνική “ερωτήσεις - απαντήσεις” (βλ. τις αντίστοιχες Παρατηρήσεις).

Πρόσθετο πλεονέκτημα της τεχνικής (εκτός από εκείνα που αναφέραμε στις “ερωτήσεις-απαντήσεις”) είναι ότι αναπτύσσεται η ικανότητα συνεργασίας των εκπαιδευόμενων ως προς την αντιμετώπιση ζητημάτων. Πρόσθετη δυσκολία είναι ότι προϋποτίθεται αρκετή γνώση των συμμετεχόντων σχετικά με το θέμα της συζήτησης.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Σε μια εκπαιδευτική συνάντηση που πραγματοποιείται στο πλαίσιο του Κύκλου Μάθησης «Κοινωνική Πρόνοια» και έχει ως αντικείμενο τον κοινωνικό αποκλεισμό, ο εκπαιδευτής δίνει στους εκπαιδευόμενους ένα έντυπο στο οποίο αναφέρονται τα εξής:

“Η επιτυχία ενός τοπικού σχεδίου δράσης για την κοινωνική επανένταξη εξαρτάται κυρίως από:

- 1. Τη συμμετοχή και την ελευθερία έκφρασης των αποκλειόμενων κοινωνικών στρωμάτων.*
 - 2. Τη διαθεσιμότητα επαρκών οικονομικών πόρων.*
 - 3. Την εμπλοκή και τη συναίνεση των “ιθαγενών” κοινωνικών στρωμάτων.*
- Την αξιοποίηση ειδικών επαγγελματιών”.*

Στη συνέχεια ο εκπαιδευτής υποκινεί τους εκπαιδευόμενους -όσο γίνεται περισσότερους- να ιεραρχήσουν τους παραπάνω παράγοντες και να αιτιολογήσουν τη γνώμη τους. Τα βασικά σημεία των απόψεων που διατυπώνονται γράφονται στον

Πίνακα. Στο τέλος ο εκπαιδευτής συντονίζει τη συζήτηση, ώστε να γίνει σύνθεση των απόψεων και να εξαχθούν συμπεράσματα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Για να έχει ικανοποιητικά αποτελέσματα η εξεταζόμενη τεχνική απαιτείται:

- Καλή προετοιμασία του εκπαιδευτή και των εκπαιδευόμενων (το θέμα της συζήτησης να συνδέεται με τα αντικείμενα της συνάντησης, να αντιστοιχεί σε προσλαμβάνουσες παραστάσεις των εκπαιδευόμενων, να οδηγεί σε διεύρυνση του γνωστικού ορίζοντα).
- Να δίνονται στην αρχή της συζήτησης διευκρινίσεις για τη διαδικασία που θα ακολουθηθεί (χρονική διάρκεια, διαδικασία, μεθοδολογία).
- Στο τέλος να συνδέονται τα συμπεράσματα με τα αντικείμενα και τους στόχους της συνάντησης.

Δραστηριότητα 7

Επιστρέψτε στη Δραστηριότητα 6 και εκπονήστε την αντικαθιστώντας την εκπαιδευτική τεχνική των “ερωτήσεων-απαντήσεων” με την τεχνική της “συζήτησης”. Στη συνέχεια, σκεφτείτε πώς θα μπορούσε να εφαρμοστεί η συζήτηση όχι μόνο για τον ορισμό που επεξεργαστήκατε, αλλά και για τις θεωρητικές προσεγγίσεις που συνδέονται με αυτόν.

.....

.....

.....

.....

.....

7 "ΧΙΟΝΟΣΤΙΒΑΔΑ"

Περιγραφή

Πρόκειται για μια εκπαιδευτική τεχνική που, όπως η “συζήτηση”, αποσκοπεί στην ανταλλαγή απόψεων με στόχο την προώθηση και διεύρυνση του προβληματισμού γύρω από ένα ζήτημα. Η μεθοδολογία όμως είναι διαφορετική:

- Αποφασίζεται η ομάδα των εκπαιδευόμενων να επεξεργαστεί ένα ζήτημα (π.χ. το κύριο θέμα της εκπαιδευτικής συνάντησης).
- Κάθε εκπαιδευόμενος, ατομικά, σχολιάζει γραπτά το ζήτημα για 3-4 λεπτά.
- Συγκρίνει τα σχόλιά του με έναν άλλο εκπαιδευόμενο, για 8-10 λεπτά, εντοπίζοντας κοινά σημεία, διαφορές, προβαίνοντας σε αλληλοσυμπλήρωση κ.ά.
- Η παραπάνω δραστηριότητα επαναλαμβάνεται μέσα σε *ομάδες των τεσσάρων* (δύο δυάδες που συνεργάστηκαν στο προηγούμενο στάδιο).
- Οι απόψεις των ομάδων παρουσιάζονται στην ολομέλεια, γίνεται σύνθεση, εξάγονται συμπεράσματα.

Πρόσθετα πλεονεκτήματα σε σχέση με τις τεχνικές των “ερωτήσεων - απαντήσεων” και της “συζήτησης” είναι ότι δεν απαιτείται πολύς χρόνος για τη δραστηριότητα, δε γίνονται παρεμβάσεις εκτός θέματος και ότι η τεχνική βασίζεται τόσο στο λόγο όσο και στην πράξη.

8 "ΚΑΤΑΙΓΙΣΜΟΣ ΙΔΕΩΝ" (BRAINSTORMING)

Περιγραφή

Η τεχνική αυτή συνίσταται στην πολυδιάστατη εξέταση ενός ζητήματος ή μιας κεντρικής έννοιας μέσω της υποκίνησης των εκπαιδευόμενων να προβούν σε ελεύθερη, αυθόρμητη έκφραση ιδεών. Δεν έχει σημασία αν γνωρίζουν το θέμα. Ζητούμενο είναι να συμβάλουν στην εξέταση του ζητήματος με όποια ιδέα ή πρόταση έρχεται στο μυαλό τους, έστω και αν μοιάζει φανταστική ή απραγματοποίητη. Δε γίνεται κριτική όσο παρουσιάζονται οι ιδέες, ωστόσο οι

συμμετέχοντες θα κληθούν αργότερα να τις εξηγήσουν. Μέσω του προϊόντος του “καταιγισμού”, που σκόπιμο είναι να καταγράφεται στον Πίνακα, καθώς και του σχολιασμού που έπεται, επιδιώκεται η αποκάλυψη των πολλαπλών πτυχών ενός ζητήματος, η επίλυση ενός προβλήματος, ο εμπλουτισμός των γνώσεων, η αλλαγή ή εδραίωση πεποιθήσεων.

Πλεονεκτήματα

- Υψηλός βαθμός συμμετοχής.
- Αξιοποίηση της δημιουργικότητας και των εμπειριών των συμμετεχόντων.
- Ανάπτυξη της ελεύθερης έκφρασης, της κριτικής σκέψης, της συνεργασίας.

Δυσκολίες

- Ο εκπαιδευτής πρέπει να έχει εκπαιδευτική εμπειρία.
- Ορισμένοι εκπαιδευόμενοι μπορεί να μη συμμετέχουν.
- Ο “καταιγισμός” μπορεί να διολισθήσει σε επίδειξη φαντασίας και όχι σε δημιουργική έκφραση.

9 ΕΠΙΔΕΙΞΗ

Περιγραφή

Μέσω της επίδειξης οι εκπαιδευόμενοι μαθαίνουν, παρατηρώντας πρώτα τον εκπαιδευτή να εκτελεί ή να παρουσιάζει μια εκπαιδευτική πράξη και ύστερα επαναλαμβάνοντας οι ίδιοι, υπό την καθοδήγηση του, την πράξη της οποίας υπήρξαν θεατές. Η εκπαιδευτική αυτή τεχνική εφαρμόζεται για την απόκτηση συγκεκριμένων πρακτικών γνώσεων και συνδυάζεται συνήθως με άλλες (εισήγηση, συζήτηση, ερωτήσεις-απαντήσεις κ.ά.).

Πλεονεκτήματα

- Η μάθηση επιτυγχάνεται μέσα από την πράξη.
- Παρουσιάζονται ανάγλυφα στους εκπαιδευόμενους οι ορθές και λαθεμένες πράξεις, οι εναλλακτικές λύσεις, οι διαδικασίες.
- Εξασφαλίζεται η ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος όλων.

Δυσκολίες

- Δεν προωθείται η επικοινωνία και η πρωτοβουλία (η μάθηση γίνεται με βάση τις πράξεις του εκπαιδευτή).
- Απαιτείται, συχνά, δαπανηρός ή δύσκολα μετακινούμενος εξοπλισμός.
- Απαιτείται υψηλού επιπέδου επιδεξιότητα από τον διδάσκοντα.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Ο εκπαιδευτής στην εναρκτήρια συνάντηση, με θέμα την πληροφορική, παρουσιάζει τις λειτουργίες του πληκτρολογίου: πώς ανοίγει κάποιος την οθόνη, πώς μπαίνει και βγαίνει από το σύστημα. Ακολουθεί εφαρμογή από τους συμμετέχοντες (ατομικά ή ανά δύο). Γίνεται ανακεφαλαίωση και σύνθεση.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

- Είναι απαραίτητη η εξασφάλιση των αναγκαίων βοηθημάτων (συσκευές, εργαλεία, πληροφοριακό υλικό κ.ά.) ή υποκατάστατών τους (έντυπα, εικόνες, σλάιντς, βιντεοταινίες κ.ά.). Πρέπει τα βοηθήματα να είναι επαρκή και σε καλή κατάσταση.
- Πρέπει να εξασφαλίζεται ο αναγκαίος χρόνος και χώρος, ώστε όλοι να έχουν τη δυνατότητα να εξασκηθούν.
- Ο εκπαιδευτής πρέπει να μεριμνά για την ενεργοποίηση όλων. Η στάση του πρέπει να είναι υποστηρικτική και εμπυχωτική. Πρέπει να σέβεται το δικαίωμα του λάθους, το ρυθμό και την ιδιαίτερη οπτική γωνία κάθε συμμετέχοντος. Αν ορισμένοι ολοκληρώνουν την άσκηση γρηγορότερα από τους άλλους, πρέπει να τους δίνει νέα εναύσματα για τη διατήρηση του ενδιαφέροντός τους ή να τους αξιοποιεί ως υποστηρικτές των άλλων.

10 ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΕ ΟΜΑΔΕΣ

Περιγραφή

Πρόκειται για την εκπαιδευτική τεχνική όπου οι εκπαιδευόμενοι, κατανεμημένοι σε ομάδες εργασίας, ανταλλάσσουν εμπειρίες ή εκπονούν ασκήσεις με σκοπό την πληρέστερη επεξεργασία της διδακτέας ύλης. Δεν έχει σημασία το θέμα με το οποίο ασχολούνται. Προέχει η ποιότητα της συνεργασίας, το κλίμα μέσα στην ομάδα και τα αποτελέσματα που προκύπτουν.

Η εργασία σε ομάδες αποτελεί την κατεξοχήν εκπαιδευτική τεχνική που είναι δυνατόν να εφαρμόζεται σε όλα τα στάδια των Κύκλων Μάθησης και ταυτόχρονα να τα αναπτύσσει. Μέσα στις ομάδες οι συμμετέχοντες συσκέπτονται, εκπονούν ασκήσεις, εκτελούν πειράματα, επιλύουν προβλήματα, γράφουν, διαβάζουν, αντλούν συμπεράσματα. Κατά συνέπεια, η εργασία σε ομάδες συμβάλλει στην ολοκλήρωση κάθε μαθησιακής διεργασίας.

Πλεονεκτήματα

Εκτός από όσα αναφέρθηκαν, εξασφαλίζεται η ενεργητική συμμετοχή και αναπτύσσεται ουσιαστικά η επικοινωνία μεταξύ των εκπαιδευόμενων. Μέσα στην ομάδα η έκφραση της γνώμης είναι πιο ελεύθερη, οι ανταλλαγές περισσότερο αυθόρμητες. Το γεγονός ότι η εργασία γίνεται συλλογικά ελευθερώνει τους συμμετέχοντες από το φόβο της αποτυχίας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναπτύσσεται ένα πνεύμα αμοιβαιότητας. Οι συμμετέχοντες μαθαίνουν να αλληλοβοηθούνται αντί να έχουν ανταγωνιστική στάση.

Δυσκολίες

Για να εφαρμοστεί με επιτυχία η εργασία σε ομάδες, απαιτείται ο εκπαιδευτής να μην έχει την τάση να προβλέπει και να συντονίζει τα πάντα, να μην έχει ανυπομονησία να προχωρήσει πιο γρήγορα, να εμπιστεύεται τις δυνατότητες των εκπαιδευόμενων και να επιτρέπει να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες. Όμως όλες αυτές οι ιδιότητες δεν συγκεντρώνονται συχνά στο πρόσωπο ενός εκπαιδευτή. Επιπλέον, ο εκπαιδευτής χρειάζεται να διαθέτει την επιδεξιότητα να τηρεί τις προδιαγραφές για την αποτελεσματική λειτουργία των ομάδων (βλ. αναλυτικά παρακάτω).

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Ομάδες εργασίας μπορούν να σχηματίζονται εύκολα, σε κάθε στάδιο μιας εκπαιδευτικής συνάντησης. Ενδείκνυται επίσης να συνδυάζονται με άλλες εκπαιδευτικές τεχνικές. Έχουμε ήδη παρουσιάσει πολλά σχετικά παραδείγματα: στην

αναφορά μας στις πρακτικές ασκήσεις (2), στην περιγραφή των Σταδίων και στο παράδειγμα της “μελέτης περίπτωσης” (3), στις παρατηρήσεις αναφορικά με το “παίξιμο ρόλων” (4), στην περιγραφή της τεχνικής της συζήτησης (6), στην περιγραφή της “χιονοστιβάδας” (7) και στους τρόπους βελτίωσης της αποτελεσματικότητας της εισήγησης (1).

ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Αριθμός και Σύνθεση των Ομάδων

- Ιδανικός αριθμός μελών σε κάθε ομάδα είναι τα πέντε άτομα. Σε ομάδα με τρία μέλη η ανταλλαγή κινδυνεύει να εξαντληθεί σύντομα. Σε ομάδα τεσσάρων υπάρχει κίνδυνος αδιέξοδης διαφωνίας: δύο έναντι δύο. Σε ομάδες με περισσότερα από πέντε μέλη δύσκολα συντελείται ολοκληρωμένη ανταλλαγή απόψεων λόγω πολλαπλών παρεμβάσεων σε συνδυασμό με την πίεση του χρόνου.
- Σκόπιμο είναι οι ομάδες να έχουν μικτή σύνθεση από άποψη εμπειριών, γνώσεων, γεωγραφικής προέλευσης, φύλου κ.ά.

Οδηγίες προς τις ομάδες

Ο εκπαιδευτής είναι σκόπιμο να δίνει με σαφήνεια, ακρίβεια και αργό ρυθμό τις οδηγίες σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο ζητάει να εργαστούν οι ομάδες. Ιδιαίτερα φροντίζει τα εξής:

- Πρώτα, να διαμορφωθούν οι ομάδες και να κατανεμηθούν στο χώρο και κατόπιν να δώσει τις οδηγίες. Με αυτό τον τρόπο οι συμμετέχοντες εφαρμόζουν πιο ενεργητικά τις οδηγίες, εφόσον ήδη γνωρίζουν με ποιους θα εργασθούν και ποιο ρόλο θα έχει η ομάδα τους.

- Οι στόχοι που δίνει προφορικά να είναι γραμμένοι και στον Πίνακα ή σε ένα φύλλο χαρτιού.
- Να δίνει σαφές χρονικό όριο για την εργασία των ομάδων.
- Να παροτρύνει τα μέλη των ομάδων να καθίσουν όσο πιο άνετα μπορούν μέσα στο χώρο (κυκλικό σχήμα, αξιοποίηση βοηθητικών αιθουσών κλπ.), ώστε να μπορούν να συνεργάζονται.
- Να ειδοποιεί έγκαιρα τις ομάδες, ώστε να ορίσουν έναν εκπρόσωπο, που θα παρουσιάσει το προϊόν της εργασίας τους στην ολομέλεια.
- Να ζητάει από τις ομάδες να καταθέτουν γραπτά το προϊόν της εργασίας τους (μια περίληψη, τη λύση μιας άσκησης, λέξεις-κλειδιά κ.ά.), υποκινώντας τις με αυτό τον τρόπο να δραστηριοποιηθούν περισσότερο συστηματικά.

Παρακολούθηση των ομάδων

Όσο οι ομάδες εργάζονται, ο εκπαιδευτής επαγρυπνεί για την καλή λειτουργία τους. Πηγαίνει τακτικά από τη μία στην άλλη, για να δώσει διευκρινίσεις ή πρόσθετες πληροφορίες, για να εμψυχώσει. Επίσης, παρακολουθεί την τήρηση του χρόνου. Αν χρειαστεί, η διάρκεια της εργασίας των ομάδων μπορεί να παραταθεί με νέο “συμβόλαιο”.

Ο εκπαιδευτής εξηγεί πάντοτε ότι ο χειρισμός του χρόνου αποτελεί μέρος της άσκησης και ότι η τήρησή του ευνοεί τη δημιουργικότητα.

Παρουσίαση από τις ομάδες - Σύνθεση

Πρόκειται για το τελευταίο και πολύ σημαντικό στάδιο της ομαδικής εργασίας. Οι ομάδες έχουν ανάγκη να παρουσιάσουν τις απόψεις τους στην ολομέλεια, να ακούσουν τους άλλους, να συγκρίνουν, να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους από τον αλληλοσχολιασμό. Έτσι, δε θα έχουν την αίσθηση ότι “εργάστηκαν άδικα”. Γι' αυτό ο εκπαιδευτής πρέπει με προσοχή να συντονίσει το τελικό στάδιο σύνθεσης, ούτως

ώστε να αξιοποιηθεί η επεξεργασία που προηγήθηκε. Σκόπιμο είναι να ακολουθούνται τα εξής:

- Όταν έρθει η ώρα να παρουσιάσουν οι εκπρόσωποι το προϊόν της εργασίας, είναι σκόπιμο να περιστοιχίζονται από τα μέλη της ομάδας τους, ώστε να αισθάνονται όλοι υπεύθυνοι και αλληλέγγυοι, αλλά και να γίνονται ευέλικτα συμπληρώσεις, αν χρειαστεί.
- Ο εκπαιδευτής ζητά να αρχίσουν οι παρουσιάσεις απ' όποιον εκπρόσωπο ομάδας επιθυμεί. Ορισμένες φορές, πριν από αυτό, ο εκπαιδευτής μπορεί να δώσει χρόνο στις ομάδες για να αυτοαξιολογήσουν τον τρόπο με τον οποίο εργάστηκαν.
- Αφού ο εκπρόσωπος μιας ομάδας ολοκληρώσει, μπορούν να γίνουν συμπληρωματικές παρεμβάσεις από τα άλλα μέλη. Στη συνέχεια, αν κρίνεται σκόπιμο, γίνεται σχολιασμός από άλλους συμμετέχοντες. Ακολουθεί ο εκπρόσωπος της επόμενης ομάδας κ.ο.κ.
- Αφού τελειώσει η παραπάνω διαδικασία, ο εκπαιδευτής φροντίζει για την πραγματοποίηση της σύνθεσης και για την εξαγωγή συμπερασμάτων, αξιοποιώντας γνώμες των συμμετεχόντων.

Δραστηριότητα 8

Επιστρέψτε στη “μελέτη περίπτωσης” που παρουσιάστηκε παραπάνω (3). Σκεφτείτε ποιες άλλες εναλλακτικές εκπαιδευτικές τεχνικές θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει ο εκπαιδευτής σε καθένα από τα τέσσερα στάδια της συγκεκριμένης συνάντησης. Είναι σημαντικό να μπορέσετε να βρείτε για κάθε στάδιο τουλάχιστον δύο ακόμα εκπαιδευτικές τεχνικές.

.....

.....

.....

.....

11 ΠΡΟΣΟΜΟΙΩΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Περιγραφή

Η προσομοίωση είναι μια μεγάλη άσκηση, κατά την οποία οι εκπαιδευόμενοι συμμετέχουν νοητά στην αναπαράσταση μιας κατάστασης που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Καλούνται να αντιληφθούν πώς θα σκέφτονταν και θα συμπεριφέρονταν ορισμένα πρόσωπα μέσα σε συγκεκριμένες συνθήκες (επιχειρηματίες, εργαζόμενοι, πελάτες, πολίτες, μηχανικοί κ.ά.) και να αντιδράσουν όπως αυτά, σαν να αντιμετώπιζαν τις ίδιες καταστάσεις. Με αυτή τη διεύδυση στη νοητή πραγματικότητα επιδιώκεται να γίνουν οι εκπαιδευόμενοι ικανοί να αντιλαμβάνονται βαθύτερα τις διάφορες πλευρές της και να μπορούν να συμπεριφέρονται αποτελεσματικά σε παρόμοιες περιστάσεις. Συνεπώς η προσομοίωση είναι μια εκπαιδευτική τεχνική που μοιάζει με το παιχνίδι ρόλων, με τη διαφορά ότι οι εκπαιδευόμενοι δεν καλούνται να δράσουν κατά θεατρικό τρόπο, αλλά να καταλάβουν πώς (πρέπει να) συμπεριφέρονται οι εμπλεκόμενοι σε αυτή την κατάσταση.

Πλεονεκτήματα και Δυσκολίες

Η τεχνική της προσομοίωσης είναι πολύ συγγενική προς εκείνη του παιχνιδιού ρόλων, συνεπώς χαρακτηρίζεται από τα ίδια πλεονεκτήματα και τις ίδιες δυσκολίες εφαρμογής.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Παράδειγμα 1:

Ας υποθέσουμε ότι ένα τουριστικό πρακτορείο επιχειρεί να προωθήσει κάποιο νέο τουριστικό προϊόν (διακοπές σε ορεινή περιοχή). Ο εκπαιδευτής περιγράφει

αναλυτικά την περίπτωση. Δίνει καρτέλες ρόλων. Ύστερα καλεί μια ομάδα εκπαιδευομένων να επεξεργαστεί το ζήτημα από την πλευρά του τουριστικού πράκτορα (να καταγράψει 5 βασικά χαρακτηριστικά του προϊόντος, να τα συσχετίσει με χαρακτηριστικά των πελατών, στους οποίους αυτό απευθύνεται, και επίσης να τα συσχετίσει με ωφέλειες που προκύπτουν για τους πελάτες, όπως χαμηλό κόστος, ευκολίες πληρωμής, ευέλικτες ημερομηνίες κ.ά.). Ο εκπαιδευτής καλεί μια άλλη ομάδα εκπαιδευομένων να επεξεργαστεί το ζήτημα από την πλευρά των δυνητικών πελατών (κατά πόσο προσελκύονται από το προϊόν και τις ωφέλειες που τους προτείνονται). Όταν εργάζονται οι δύο ομάδες, ο εκπαιδευτής προετοιμάζει τους υπόλοιπους εκπαιδευόμενους να γίνουν σχολιαστές. Τους δίνει κριτήρια, με βάση τα οποία θα αξιολογήσουν όσα θα αναφερθούν από την πλευρά του τουριστικού πράκτορα και από την πλευρά των πελατών.

Στη συνέχεια οι δύο ομάδες παρουσιάζουν τις απόψεις τους, οι οποίες καταγράφονται σε δύο μέρη του πίνακα. Ο εκπαιδευτής ζητάει τις απόψεις των σχολιαστών. Ακολουθεί γενική συζήτηση, σύνθεση απόψεων, εξαγωγή συμπερασμάτων.

Παράδειγμα 2:

Παρεμφερείς στόχους έχει και το παρακάτω παράδειγμα, το οποίο είναι επικεντρωμένο στις σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα σε μία ομάδα συνεργατών:

- Ο εκπαιδευτής περιγράφει μια κατάσταση τριβής μεταξύ τεσσάρων συνεργατών (λ.χ. μια παρεξήγηση ή μια διαφωνία σε ένα ζήτημα).
- Στη συνέχεια οι εκπαιδευόμενοι διαιρούνται σε τέσσερις ομάδες. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει να επεξεργαστεί το ζήτημα από την οπτική γωνία ενός εκ των τεσσάρων συνεργατών. Κάθε ομάδα θα δράσει σαν να είναι ένας συνεργάτης. Ο εκπαιδευτής δίνει αντίστοιχες καρτέλες ρόλων σε κάθε ομάδα.
- Ο εκπαιδευτής αφού περιγράψει όσο πιο παραστατικά γίνεται την κατάσταση τριβής, λέει στις ομάδες – «συνεργάτες»: «Ας υποθέσουμε τώρα ότι εσείς οι τέσσερις συνεργάτες γυρίζεται το βράδυ στο σπίτι σας και γράφετε το προσωπικό σας ημερολόγιο. Γράψτε λοιπόν ό, τι νομίζετε, στο πρώτο πρόσωπο, σαν να ήταν το αληθινό ημερολόγιό σας».

- Αφού γραφτούν τα τέσσερα ημερολόγια ο εκπαιδευτής λέει: «Ας υποθέσουμε τώρα ότι τα ημερολόγια παράπεσαν και καθένας μπόρεσε να διαβάσει το ημερολόγιο του άλλου. Θα διαβάζουμε λοιπόν διαδοχικά κάθε ημερολόγιο. Οι άλλοι τρεις θα το ακούτε σαν να ήσασταν οι συνεργάτες που προσομοιώνετε. Αμέσως θα εκφράζετε αυθόρμητα, στο πρώτο πρόσωπο, τις σκέψεις και τις αντιδράσεις σας σχετικά με όσα ακούσατε».

Είναι δυνατόν ο εκπαιδευτής να προεκτείνει περαιτέρω την άσκηση. Να ορίσει παρατηρητές, οι οποίοι, μετά την ανάγνωση των ημερολογίων, να λειτουργήσουν ως φίλοι – σύμβουλοι του κάθε συνεργάτη – ρόλου.

Είναι προφανές ότι με την άσκηση αυτή οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται σε βάθος τις αμοιβαίες επιπτώσεις που έχει η συμπεριφορά καθενός στη συμπεριφορά των άλλων. Αντιλαμβάνονται σε ποια ακριβώς σημεία και για ποιους λόγους επιδεινώθηκε ή βελτιώθηκε η επικοινωνιακή σχέση. Και είναι αναμενόμενο να κάνουν αναγωγές σε πραγματικές καταστάσεις που αντιμετωπίζουν ή έχουν αντιμετωπίσει, με αποτέλεσμα να αναπτυχτεί η ικανότητά τους να αντιλαμβάνονται τη θέση των άλλων, να μετασχηματίζουν δημιουργικά τη δική τους, να συνθέτουν απόψεις, να βρίσκουν σημεία συνεννόησης, εν τέλει να συνεργάζονται αποτελεσματικά. Έτσι οι «νικητές» και οι «νικημένοι» της άσκησης αντιλαμβάνονται ότι ωφελήθηκαν το ίδιο από αυτήν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

- Οι οδηγίες που θα δοθούν από τον εκπαιδευτή για την προσομοίωση πρέπει να είναι πολύ ακριβής.
- Χρειάζεται ο εκπαιδευτής να διαθέτει αρκετό χρόνο για να κατασκευάσει την κατάσταση της προσομοίωσης και να την διασυνδέσει με τους στόχους και το περιεχόμενο της διδακτικής ενότητας μέσα στην οποία εντάσσεται

12 ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΕΔΙΟ

Περιγραφή

Μια ακόμη πηγή μάθησης, πέρα από τον εκπαιδευτή, τους εκπαιδευόμενους και το διδακτικό υλικό, είναι η άντληση εμπειρίας από έναν εργασιακό ή άλλο χώρο που επισκέπτονται οι εκπαιδευόμενοι. Το πλεονέκτημα αυτής της τεχνικής είναι ότι οι συμμετέχοντες έχουν τη δυνατότητα να παρατηρήσουν καταστάσεις, λειτουργίες και εφαρμογές που δεν μπορούν να αναπαρασταθούν εύκολα μέσα στην αίθουσα διδασκαλίας.

Δυσκολίες

Η επί αρκετό χρόνο, συστηματική, επιτόπια παρατήρηση μιας κατάστασης διαταράσσει τη λειτουργία του φορέα στον οποίο γίνεται η επίσκεψη. Επίσης, είναι δύσκολη η λεπτομερής παρατήρηση μιας κατάστασης από περισσότερους από 4-5 εκπαιδευόμενους ταυτόχρονα.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Μια ομάδα είκοσι εκπαιδευομένων επισκέπτεται ένα Κέντρο Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, με στόχο να εξετάσουν τη λειτουργικότητα της αρχιτεκτονικής διαμόρφωσης του κτιρίου. Τα σημεία που επιλέχθηκε να παρατηρήσουν οι εκπαιδευόμενοι είναι: α) οι είσοδοι και ο χώρος στάθμευσης του κτιρίου, β) τα εργαστήρια, γ) οι τουαλέτες, δ) οι διάδρομοι. Ειδικότερα, οι εκπαιδευόμενοι ανά πενταμελείς ομάδες θα παρατηρήσουν τα ακόλουθα σημεία και θα κρατήσουν σημειώσεις:

α. Είσοδοι και χώρος στάθμευσης

- Υπάρχουν ράμπες που διευκολύνουν τη μετακίνηση;
- Είναι οι πόρτες αρκετά ελαφριές ώστε να μπορεί να τις ανοίξει κάποιος που μετακινείται με καροτσάκι;

- Υπάρχουν χώροι στάθμευσης κοντά στο κτίριο, που προορίζονται για άτομα με ειδικές ανάγκες; Υπάρχει εύκολη πρόσβαση σε αυτούς;

β. Εργαστήρια

- Έχουν εξοπλισμό «φιλικό» προς άτομα με ειδικές ανάγκες;
- Τα τραπέζια και οι πάγκοι έχουν κατάλληλο ύψος, ώστε τα άτομα που χρησιμοποιούν καροτσάκι να μπορούν να εργαστούν άνετα;

γ. Τουαλέτες

- Έχουν πόρτες με κατάλληλο εμβαδόν;
- Οι νεροχύτες έχουν κατάλληλο ύψος, ώστε να εξυπηρετούν άτομα που χρησιμοποιούν καροτσάκι;
- Υπάρχουν μπάρες υποστήριξης;

δ. Διάδρομοι

- Έχουν κατάλληλο εμβαδόν;
- Υπάρχουν φωτεινοί σηματοδότες που θα ανάψουν σε περίπτωση πυρκαγιάς, ώστε να την αντιληφθούν άτομα με προβλήματα ακοής;
- Υπάρχον σημάνσεις για το πού οδηγούν οι διάδρομοι, ώστε να εξυπηρετούνται άτομα που δεν μπορούν να διαβάσουν;

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

- Οι εκπαιδευόμενοι πρέπει να προετοιμαστούν καλά, πριν γίνει η επίσκεψη: Να ενημερωθούν για τον φορέα υποδοχής και για τη λειτουργία του, να έχουν επεξεργαστεί άξονες (σημεία) παρατήρησης, να έχουν εφοδιαστή με ένα φύλλο παρατήρησης προκειμένου να κρατούν συστηματικά σημειώσεις.
- Στη διάρκεια της επίσκεψης οι εκπαιδευόμενοι χρειάζεται να είναι μοιρασμένοι σε μικρές ομάδες, για να διευκολύνεται η παρατήρηση και για να μη διαταράσσεται η λειτουργία του φορέα υποδοχής.

☒ Μετά την επίσκεψη γίνεται σχολιασμός της, καθώς και διασύνδεση της αποκτηθείσας εμπειρίας με το αντικείμενο της διδακτικής ενότητας στο πλαίσιο της οποίας πραγματοποιήθηκε η επίσκεψη.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ

Όπως διαπιστώσατε, όλες οι εκπαιδευτικές τεχνικές παρουσιάζουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Είδαμε ότι είναι σκόπιμο να χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, ανάλογα με τις συνθήκες και τις απαιτήσεις που έχει κάθε ξεχωριστή εκπαιδευτική συνάντηση, ούτως ώστε να επιτυγχάνονται τα βέλτιστα εκπαιδευτικά αποτελέσματα και να μη χάνουν οι συμμετέχοντες το ενδιαφέρον τους. Είδαμε ακόμα ότι είναι σκόπιμο να δίνεται έμφαση στις τεχνικές εκείνες που ευνοούν την ενεργοποίηση των εκπαιδευόμενων και τη μεταξύ τους συνεργασία, με τρόπο που ο ένας να αξιοποιεί τον άλλο ως πηγή μάθησης. Τέλος, είναι ιδιαίτερα σημαντικό οι εκπαιδευτικές τεχνικές να συνδέουν τη σκέψη με τη δράση, ώστε να διανύεται ολόκληρος ο “κύκλος της μάθησης”.

«Ο «Κύκλος Μάθησης», όπως έχει εξηγήσει ο εμπνευστής του, David Kolb, έχει καταλυτικό ρόλο στη μάθηση των ενηλίκων, γιατί ευνοεί τη μάθηση μέσα από την πράξη. Εκτιθέμενος σε εμπειρίες ο εκπαιδευόμενος, έρχεται αντιμέτωπος με τα προβλήματα -αλλά και τις δυνατότητες- που πηγάζουν από την πραγματικότητα. Δραστηριοποιείται, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις νέες καταστάσεις. Δρώντας, αποκτά νέες πληροφορίες και αισθάνεται την ανάγκη να τις κατανοήσει, προκειμένου να τις αξιοποιήσει. Κινητοποιείται λοιπόν, για να αναλύσει και να επεξεργαστεί τις πληροφορίες. Όσο εμβαθύνει, συνειδητοποιεί πληρέστερα την υφή των ζητημάτων που τον απασχολούν, με αποτέλεσμα να μεγαλώνει η διάθεσή του να κατακτήσει νέες γνωστικές περιοχές, που με τη σειρά τους θα του δώσουν νέα εναύσματα για δράση. Με αυτό τον τρόπο διεισδύει πληρέστερα στον “κύκλο της μάθησης”.

Για αυτούς τους λόγους, είναι ιδιαίτερα σημαντικό στην πορεία της επιμόρφωσης α) να ανταλλάσσονται και να αξιοποιούνται οι εμπειρίες των

συμμετεχόντων β) οι προβληματισμοί και οι συζητήσεις να γίνονται με έναυσμα είτε συγκεκριμένα παραδείγματα από την πραγματικότητα είτε με έναυσμα κάποια άμεση εμπειρία (λ.χ. παιχνίδι ρόλων, αφήγηση ενός περιστατικού).

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ

1. Ο εκπαιδευτικός σκοπός του προγράμματος

Συχνά απαιτείται, προκειμένου να επιτευχθεί ο εκπαιδευτικός σκοπός ενός προγράμματος εκπαίδευσης ενηλίκων, να εφαρμοστούν συγκεκριμένες εκπαιδευτικές τεχνικές. Για παράδειγμα, αν σκοπός είναι να καλυφθεί σε σύντομο χρονικό διάστημα ένα μαθησιακό αντικείμενο, η εισήγηση (ίσως σε συνδυασμό με τον καταγισμό ιδεών, τις ερωτήσεις – απαντήσεις ή τη συζήτηση) είναι πιθανότατα η ενδεδειγμένη τεχνική. Αν, αντίθετα, σκοπός είναι να μάθουν οι εκπαιδευόμενοι να ανακαλύπτουν με τις δικές τους δυνάμεις μια γνωστική περιοχή, ώστε να υπάρξει εξέλιξη της διαδικασίας της μάθησης και μετά το τέλος του προγράμματος, τότε θα προτιμηθούν οι συμμετοχικές τεχνικές.

2. Η υφή του μαθησιακού αντικειμένου

Συχνά το είδος και οι απαιτήσεις του μαθησιακού αντικειμένου καθιστούν απαραίτητη τη χρήση μιας συγκεκριμένης εκπαιδευτικής τεχνικής. Για παράδειγμα, αν το μαθησιακό αντικείμενο αφορά την παρουσίαση μεθοδολογικών οδηγιών, κατάλληλη τεχνική είναι η εισήγηση. Αν όμως οι εκπαιδευόμενοι πρέπει να εμπεδώσουν τις θεωρητικές γνώσεις που προσέλαβαν, τότε πιο ενδεδειγμένες τεχνικές είναι, λ.χ., η Μελέτη Περίπτωσης, οι ασκήσεις, η επίδειξη, η εργασία σε ομάδες ή σε ορισμένες περιπτώσεις η προσομοίωση και το παιχνίδι ρόλων. Οι δύο τελευταίες εκπαιδευτικές τεχνικές προσφέρονται ιδιαίτερα όταν οι εκπαιδευόμενοι χρειάζεται να αναδιαμορφώσουν στάσεις σχετικά με ζητήματα συμπεριφοράς.

3. Οι μαθησιακοί τρόποι και τα εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευόμενων

Οι μαθησιακές ικανότητες κάθε εκπαιδευόμενου, ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο μαθαίνει, οι εμπειρίες, ο βαθμός εξοικείωσης, οι στάσεις και οι προτιμήσεις που καθένας έχει αναφορικά με τις διάφορες εκπαιδευτικές τεχνικές πρέπει να ληφθούν

υπόψη στο σχεδιασμό της εκπαιδευτικής στρατηγικής, ώστε αυτή να αντιστοιχεί στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των συμμετεχόντων.

4. Οι ικανότητες του εκπαιδευτή

Δεν έχουν όλοι οι εκπαιδευτές την ίδια ικανότητα εφαρμογής των διάφορων εκπαιδευτικών τεχνικών. Για παράδειγμα, δεν είναι όλοι ικανοί να πραγματοποιήσουν μια περιεκτική εισήγηση ή να συντονίσουν ένα παιχνίδι ρόλων ή έναν καταγισμό ιδεών. Αυτό βέβαια δεν πρέπει να αποθαρρύνει έναν εκπαιδευτή, που δεν έχει ακόμη εφαρμόσει ορισμένες τεχνικές, να δοκιμάσει! Μαθαίνουμε πολλά ως εκπαιδευτές, πειραματιζόμενοι, προσπαθώντας συνεχώς να εμπλουτίζουμε τις τεχνικές μας και κυρίως καταγράφοντας και λαμβάνοντας υπόψη τις αντιδράσεις και τις αξιολογικές κρίσεις των εκπαιδευόμενων αναφορικά με τις τεχνικές που χρησιμοποιούμε.

5. Το μαθησιακό κλίμα

Δεν είναι σκόπιμο να εφαρμόζονται όλες οι εκπαιδευτικές τεχνικές σε κάθε φάση της ζωής μιας εκπαιδευόμενης ομάδας. Κάθε ομάδα έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και διανύει μια μοναδική πορεία. Η πορεία αυτή έχει σπειροειδή μορφή, περνά από διάφορες φάσεις και σε κάθε φάση διαμορφώνεται το ανάλογο μαθησιακό κλίμα, με το οποίο εναρμονίζονται περισσότερο ή λιγότερο οι διάφορες εκπαιδευτικές τεχνικές. Για παράδειγμα, εάν το κλίμα χαρακτηρίζεται από επιφυλακτικότητα, δεν είναι σκόπιμο να εφαρμοστεί το παιχνίδι ρόλων ή η αυτοκατευθυνόμενη μάθηση, αλλά είναι προτιμότερες οι ερωτήσεις – απαντήσεις, η Μελέτη Περίπτωσης, η απλή άσκηση, η επίδειξη. Αντίστροφα, αν μια ομάδα βρίσκεται σε φάση σύνθεσης, ενδείκνυται η χρήση τεχνικών όπως η συζήτηση, το παιχνίδι ρόλων, ο καταγισμός ιδεών, η εργασία σε ομάδες, οι απαιτητικές ασκήσεις, η προσομοίωση, η λύση προβλήματος, η αυτοκατευθυνόμενη μάθηση.

6. Ο διαθέσιμος χρόνος/η χρονική στιγμή

Ο χρόνος διάρκειας μιας διδακτικής ενότητας αποτελεί ορισμένες φορές παράγοντα που υπαγορεύει τη χρήση ορισμένων εκπαιδευτικών τεχνικών. Για παράδειγμα, αν ο διαθέσιμος χρόνος είναι πολύ περιορισμένος, σκόπιμο είναι να αποφευχθεί μια απαιτητική Μελέτη Περίπτωσης, η λύση προβλήματος, η αυτοκατευθυνόμενη μάθηση. Προτιμότερο είναι να γίνει μια μεστή εισήγηση, μια καλά προετοιμασμένη άσκηση ή /και να χρησιμοποιηθούν οι ερωτήσεις – απαντήσεις.

Μια άλλη παράμετρος που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη είναι η χρονική στιγμή κατά την οποία εφαρμόζεται μια εκπαιδευτική τεχνική. Δεν είναι, π.χ., σκόπιμο να γίνει εισήγηση μετά το μεσημεριανό φαγητό, γιατί η ικανότητα παρακολούθησης των εκπαιδευόμενων είναι μειωμένη. Προτιμότερες τεχνικές σε αυτή την περίπτωση είναι το παιχνίδι ρόλων, η ομαδική άσκηση, η λύση προβλήματος, οι οποίες ενεργοποιούν το ενδιαφέρον.

7. Οι διαθέσιμοι πόροι

Ορισμένες φορές τα όρια του προϋπολογισμού ενός εκπαιδευτικού προγράμματος αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα στην εφαρμογή ορισμένων τεχνικών που απαιτούν ειδική υλικοτεχνική υποδομή: Παραδείγματος χάρη, για να πραγματοποιηθούν ορισμένες ασκήσεις ή η επίδειξη, χρειάζεται ενδεχομένως εργαστήριο, για τη λειτουργία ομάδων εργασίας χρειάζονται βοηθητικές αίθουσες, για το σχολιασμό ενός παιχνιδιού ρόλων είναι αναγκαία η βιντεοσκόπησή του κ.ο.κ.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗ

Παρακάτω θα προσδιορίσουμε τα συγκεκριμένα βήματα της στρατηγικής που χρειάζεται να υιοθετεί ο εκπαιδευτής, προκειμένου να χρησιμοποιεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις εκπαιδευτικές τεχνικές.

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΘΕΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Ασφαλώς η χρήση των διάφορων κριτηρίων επιλογής των εκπαιδευτικών τεχνικών μπορεί να συμβάλει ώστε αυτές να εναρμονίζονται με τις ανάγκες της πορείας του προγράμματος κατάρτισης. Ωστόσο τα κριτήρια δεν αρκούν από μόνα τους για να οδηγήσουν τον εκπαιδευτή σε μια αποτελεσματική στρατηγική αξιοποίησης των τεχνικών. Πρώτον, γιατί ο εκπαιδευτής σπάνια διαθέτει όλα τα αναγκαία στοιχεία ή το χρόνο ώστε να προβεί σε μια ολοκληρωμένη χρήση των κριτηρίων. Δεύτερον, γιατί απρόβλεπτες καταστάσεις συχνά ανατρέπουν τον αρχικό σχεδιασμό που έγινε βάσει των κριτηρίων (λ.χ. οι λανθάνουσες ανάγκες των εκπαιδευόμενων εμφανίζονται αιφνιδιαστικά στο προσκήνιο, διαμορφώνονται ανταγωνιστικές –ή, αντίθετα, υποστηρικτικές– σχέσεις στην πορεία του προγράμματος κ.ο.κ.). Τρίτον – και βασικότερο–, ο τρόπος με τον οποίο ο εκπαιδευτής χρησιμοποιεί τα κριτήρια καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει τις απρόβλεπτες καταστάσεις καθορίζονται από τη φιλοσοφία που υιοθετεί, από τη βασική του *στάση* απέναντι στην εκπαίδευση ενηλίκων, στους ίδιους τους εκπαιδευόμενους και στο δικό του ρόλο. Με βάση αυτή τη στάση ο εκπαιδευτής διαμορφώνει την *αξιωματική θέση* του και, κατά συνέπεια, τη στρατηγική του σε ό,τι αφορά τη χρήση των διάφορων τεχνικών.

Αν η αξιωματική θέση του εκπαιδευτή είναι οι εκπαιδευόμενοι να καθοδηγούνται προς ένα προδιαγεγραμμένο στόχο, τότε ο τρόπος με τον οποίο θα ερμηνεύει τα κριτήρια και θα επιλέγει τις τεχνικές καθορίζεται από τη θέση αυτή. Για παράδειγμα, αν θεωρήσει ότι οι απαιτήσεις του μαθησιακού αντικειμένου ή/και του κλίματος που διαμορφώνεται ή/και του διαθέσιμου χρόνου κ.ά. δεν προσφέρονται για την εφαρμογή συμμετοχικών τεχνικών, είναι αναπόφευκτη η εφαρμογή του μοντέλου της μεταβίβασης γνώσεων. Αντίστροφα, αν η αξιωματική θέση του έγκειται στο ότι δεν θα μεταδίνει ο ίδιος τη γνώση, αλλά θα βοηθά τους εκπαιδευόμενους να συμμετέχουν σε μια διεργασία ανακάλυψής της, τότε πρέπει να επιμείνει στην αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων, ώστε εκείνοι να μαθαίνουν αποκτώντας ταυτόχρονα περισσότερη αυτοδυναμία.

Συμπερασματικά: Ο εκπαιδευτής ασφαλώς θα βοηθηθεί αν χρησιμοποιήσει τα κριτήρια επιλογής των διάφορων τεχνικών. Θα αντλήσει από αυτά τεκμηρίωση για τη

στρατηγική που θα αναπτύξει. Όμως η στρατηγική του αυτή καθορίζεται σε τελευταία ανάλυση από την εκπαιδευτική του φιλοσοφία, συνεπώς δεν μπορεί παρά να έχει –σε μεγάλο βαθμό– υποκειμενικό χαρακτήρα. Θα πρέπει λοιπόν ο εκπαιδευτής, πριν ασχοληθεί με τα κριτήρια, να έχει αποκρυσταλλώσει την αξιωματική θέση του απέναντι στην εκπαίδευση ενηλίκων, έχοντας επίγνωση ότι η θέση αυτή θα καθορίσει στη συνέχεια τις επιλογές του.

Από την άλλη, η στρατηγική που θα σχεδιάσει ο εκπαιδευτής δεν θα εφαρμοστεί απρόσκοπτα. Συνεπώς ο εκπαιδευτής θα χρειαστεί να ακολουθήσει ελικοειδή πορεία προς το σκοπό του ή να κάνει υποχωρήσεις όταν συναντά αντιξοότητες. Οι φάσεις της πορείας αυτής καθώς και η ταχύτητα με την οποία θα διανυθεί θα εξαρτηθούν από τη δυναμική που θα αναπτυχθεί μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενων. Όταν αρχίζει μια εκπαιδευτική διεργασία, κανείς δεν μπορεί να εγγυηθεί ούτε για το τελικό αποτέλεσμα ούτε για το χρόνο που θα χρειαστεί. Ωστόσο ο εκπαιδευτής που υιοθετεί τη θέση ότι η μάθηση συντελείται αποτελεσματικότερα μέσα από μεθόδους που ενισχύουν την ενεργητική συμμετοχή έχει σοβαρές πιθανότητες να αντιμετωπίσει τα εμπόδια που παρεμβάλλονται. Η συλλογική εμπειρία της εκπαίδευσης ενηλίκων έχει δείξει ότι οι περισσότεροι εκπαιδευόμενοι, εάν αντιμετωπιστούν ως υπεύθυνα άτομα, ανταποκρίνονται στη διεργασία της μάθησης. Αυτό όμως προϋποθέτει ότι από την πρώτη στιγμή τούς έχουμε δείξει (ακόμη κι αν δεν είναι έτοιμοι) ότι *έχουν τη δυνατότητα* να συμμετέχουν ουσιαστικά στην πορεία της μάθησης και τους αφήνουμε χώρο για να εξελιχθούν προς αυτή την κατεύθυνση. Αυτή η στάση μας αναμένεται να δράσει επιταχυντικά.

Ακόμη λοιπόν κι αν ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης ενηλίκων ξεκινήσει μέσα σε αντίξοες συνθήκες, ακόμη κι αν ο εκπαιδευτής αναγκάζεται να οπισθοχωρεί ή να αλλάζει το βηματισμό προς τον τελικό σκοπό, υπάρχει η δυνατότητα να αναπτυχθεί μια θετικότερη δυναμική. Ο A. Rogers στο βιβλίο του «Εκπαίδευση Ενηλίκων» (εκδ.Μεταίχμιο) γράφει χαρακτηριστικά (2002, σ. 72):

«Η δυναμική σχέση μεταξύ όλων των στοιχείων της εκπαίδευσης δεν περιορίζεται στον αρχικό σχεδιασμό του προγράμματος. Αυτό φαίνεται σαφέστερα στην πορεία της διεργασίας. Ο εκπαιδευτής δρα συνέχεια, επανεκτιμώντας τους εκπαιδευόμενους, αξιολογώντας την πρόοδό τους, τροποποιώντας και αναθεωρώντας τους στόχους, επαναδιαρθρώνοντας τις μεθόδους και το περιεχόμενο και μαθαίνοντας διαρκώς από

τους συμμετέχοντες. Οι συμμετέχοντες πάλι συμβάλλουν ενεργά αποσαφηνίζοντας τις προθέσεις τους και μεταβάλλοντας τους στόχους τους».

Τα βήματα της στρατηγικής

Τώρα θα εξετάσουμε ποια βήματα μπορεί να ακολουθήσει ένας εκπαιδευτής, που υιοθετεί αξιωματική θέση υπέρ της συμμετοχικής εκπαίδευσης, προκειμένου να σχεδιάσει τις εκπαιδευτικές τεχνικές οι οποίες μπορούν να εφαρμοστούν στο πλαίσιο μιας οποιασδήποτε διδακτικής ενότητας διάρκειας 45-90 λεπτών.

α. Μέριμνα για την αξιοποίηση των συμμετοχικών τεχνικών

Ο εκπαιδευτής, αφού μελετήσει τις εκπαιδευτικές ανάγκες και προσδιορίσει το γενικό σκοπό και τους ειδικούς στόχους της διδακτικής του ενότητας, θα ασχοληθεί με την επιλογή των εκπαιδευτικών τεχνικών που θα εφαρμοστούν. Το πρώτο βήμα που θα κάνει είναι να χρησιμοποιήσει τα κριτήρια επιλογής των εκπαιδευτικών τεχνικών, ώστε να τεκμηριώσει όσο γίνεται καλύτερα την ανάγκη για τη μέγιστη αξιοποίηση εκείνων των τεχνικών που ευνοούν την ενεργητική συμμετοχή.

β. Μέριμνα για την αποφυγή της εισήγησης-μονολόγου

Στη συνέχεια ο εκπαιδευτής θα προσδιορίσει ποιες εκπαιδευτικές τεχνικές θα εφαρμόσει στο πλαίσιο της διδακτικής ενότητας. Θα φροντίσει να αποφύγει κατά το δυνατόν την πεπατημένη της εισήγησης-μονολόγου.

Στο σημείο αυτό ο εκπαιδευτής μπορεί να ακολουθήσει μία από τις δύο παρακάτω τακτικές:

Τακτική 1: Εμπλουτισμός της εισήγησης

Αν ο εκπαιδευτής κρίνει ότι δεν είναι δυνατόν, για οποιονδήποτε λόγο, να χρησιμοποιήσει κατά κύριο λόγο τις ενεργητικές εκπαιδευτικές τεχνικές, είναι σκόπιμο να ακολουθήσει τη μεθοδολογία του *εμπλουτισμού της εισήγησης*, που παρουσιάστηκε σε άλλο κεφάλαιο αυτού του Τόμου. Επίσης θα πρέπει να εξετάσει ποιες συμμετοχικές τεχνικές μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε συνδυασμό με την εισήγηση μέσα σε αυτή τη διδακτική ενότητα, ώστε να ενισχυθεί συνολικά η αποτελεσματικότητα της προσφερόμενης εκπαίδευσης. Αυτό μπορεί να γίνει με *δύο τρόπους*:

- α. Ο *πρώτος τρόπος* είναι η τεχνική της εισήγησης να εμπλουτίζεται με την εμβόλιμη χρήση συμμετοχικών τεχνικών. Σε αυτή την περίπτωση η εισήγηση με τη μορφή μονολόγου δεν θα πρέπει να διαρκεί συνολικά περισσότερο από 20-25 λεπτά (κατανεμημένα κατά το δυνατόν σε μέρη μέσα στη διδακτική ενότητα). Ο υπόλοιπος χρόνος θα διατίθεται για τον εμπλουτισμό της εισήγησης με ενεργητικές εκπαιδευτικές τεχνικές. Για παράδειγμα, μπορεί κατά τη διάρκεια της εισήγησης να τεθούν στους εκπαιδευόμενους «μαιευτικές» ερωτήσεις, να γίνει συζήτηση, να τους ζητηθεί να συγκροτήσουν γραπτώς τις απόψεις τους, να ιεραρχήσουν κάποια ζητήματα, να σχολιάσουν ορισμένα κείμενα ή μια βιντεοσκόπηση ή μια σειρά από πίνακες, να εκπονήσουν μικρές ασκήσεις (απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο, ασκήσεις τύπου «σωστό – λάθος», επεξεργασία μικρών Μελετών Περίπτωσης κ.ά.), να αναλύσουν μια έννοια ή έναν ορισμό μέσω του καταγισμού ιδεών, να επεξεργαστούν τα κεντρικά σημεία της εισήγησης χωρισμένοι σε δυάδες ή, αν υπάρχει χρόνος, σε ομάδες εργασίας κ.ο.κ.
- β. Ο *δεύτερος τρόπος* είναι η εισήγηση –εμπλουτισμένη ή μη– να διαρκεί γύρω στα 20-25 λεπτά και να προηγούνται ή να έπονται οι διάφορες συμμετοχικές τεχνικές.

ΤΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΙΣΗΓΗΣΗΣ

<i>Πρώτος τρόπος</i> εμπλουτισμού της εισήγησης μέσα σε 45/λεπτη διδακτική ενότητα	<i>Δεύτερος τρόπος</i> εμπλουτισμού της εισήγησης μέσα σε 45/λεπτη διδακτική ενότητα
Εισαγωγή	Εισαγωγή
Εισήγηση (λίγα λεπτά)*	Εισήγηση (20-25 λεπτά)*
Σύντομη χρήση ενεργητικής εκπαιδευτικής τεχνικής	Χρήση ενεργητικών εκπαιδευτικών τεχνικών (15-20 λεπτά)**
Εισήγηση (λίγα λεπτά)*	
Σύντομη χρήση ενεργητικής εκπαιδευτικής τεχνικής	
κ.ο.κ.	
Επίλογος	Επίλογος

* Συνολικός χρόνος εισήγησης: 20-25 λεπτά

* Πιθανός εμπλουτισμός της εισήγησης

** Είναι δυνατόν όχι μόνο να έπονται αλλά και να προηγούνται της εισήγησης

Τακτική 2: Χρήση κυρίως ενεργητικών εκπαιδευτικών τεχνικών

Ο εκπαιδευτής αποφασίζει να υποκαταστήσει σε μεγάλο βαθμό ή πλήρως την εισήγηση υπέρ της χρήσης ορισμένων από ενεργητικές εκπαιδευτικές τεχνικές που παρουσιάστηκαν σε άλλη ενότητα.

Δραστηριότητα 9

Ας υποθέσουμε ότι ένας εκπαιδευτής σε ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης εκπαιδευτών χρειάζεται να σχεδιάσει μια διδακτική ενότητα διάρκειας 45 λεπτών, με θέμα «Ο ρόλος και τα προσόντα του εκπαιδευτή ενηλίκων». Ο εκπαιδευτής αυτός προσδιορίζει το σκοπό και τους στόχους της διδακτικής ενότητας ως εξής:

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της ενότητας είναι να αναλυθούν ο ρόλος και η λειτουργία του εκπαιδευτή ενηλίκων, τα προσόντα που χρειάζεται να διαθέτει καθώς και η στάση που πρέπει να έχει.

ΣΤΟΧΟΙ

Στο επίπεδο των γνώσεων

- Να αντιληφθούν οι συμμετέχοντες ποιες ικανότητες και αξίες χρειάζεται να έχουν οι εκπαιδευτές ώστε να μπορούν να εφαρμόζουν πολυσύνθετες εκπαιδευτικές μεθόδους και να διαμορφώνουν συμμετοχικό μαθησιακό κλίμα και

δημιουργικές σχέσεις με τους συμμετέχοντες.

Στο επίπεδο των ικανοτήτων

6. Να ενισχυθεί η ικανότητα «μαθαίνω να μαθαίνω».
7. Να ενισχυθεί η συνεργατική και επικοινωνιακή ικανότητα.

Στο επίπεδο των στάσεων

- Να ευαισθητοποιηθούν οι συμμετέχοντες στη σημασία του ρόλου του εκπαιδευτή.
- Να αποκτήσουν θετική στάση για αυτό το ρόλο.
- Να αποκτήσουν θετική και ανοικτή στάση για τη διά βίου μάθηση».

Στη συνέχεια ο εκπαιδευτής αρχίζει να σχεδιάζει τις εκπαιδευτικές τεχνικές που θα χρησιμοποιήσει στο πλαίσιο του 45/λεπτου που διαθέτει. Αν ήσασταν στη θέση του, ποιες τεχνικές θα χρησιμοποιούσατε για να πετύχετε τους στόχους της διδακτικής ενότητας; Προσδιορίστε τρεις τουλάχιστον τεχνικές και γράψτε για καθεμιά 5-6 γραμμές, όπου θα περιγράφετε τον τρόπο με τον οποίο θα εφαρμοστεί καθώς και το χρόνο που θα αφιερωθεί.

Μια ενδεικτική δική μας απάντηση θα βρείτε αμέσως παρακάτω.

Απάντηση στη Δραστηριότητα

Θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν οι παρακάτω εκπαιδευτικές τεχνικές:

- Ο εκπαιδευτής, με την τεχνική των ερωτήσεων – απαντήσεων ή του καταγισμού ιδεών, ζητάει από τους συμμετέχοντες να εντοπίσουν ποιες λειτουργίες πρέπει να επιτελεί ένας εκπαιδευτής ενηλίκων (ποιος είναι ο ρόλος του). Τα βασικά σημεία γράφονται σε ένα μεγάλο φύλλο, που αναρτάται σε εμφανές σημείο της αίθουσας (10 λεπτά).
- Ο εκπαιδευτής ζητάει από τους συμμετέχοντες να διαιρεθούν σε ομάδες και καθεμιά να γράψει τα πέντε πιο βασικά **προσόντα** που πρέπει να έχουν οι εκπαιδευτές ενηλίκων ώστε να διεκπεραιώνουν με επιτυχία τις λειτουργίες που επισημάνθηκαν. Οι εκπρόσωποι των ομάδων παρουσιάζουν και επεξηγούν το κείμενό τους στην ολομέλεια. Ο εκπαιδευτής γράφει τα βασικά σημεία στον πίνακα. Στη

συνέχεια, μέσα από την τεχνική της συζήτησης, αξιοποιεί όσα γράφτηκαν στον πίνακα (καθώς και στο μεγάλο φύλλο χαρτιού), ώστε να γίνει σύνθεση των απόψεων, στις οποίες περιλαμβάνει και τη δική του (35 λεπτά). Μέσα από την παραπάνω διαδικασία δίνεται η δυνατότητα στον εκπαιδευτή να αναφερθεί στην προσωπικότητα και στο ήθος του εκπαιδευτή ενηλίκων, στη στάση που οφείλει να υιοθετεί απέναντι στη μάθηση, στις γνώσεις και στις βασικές ικανότητες που πρέπει να διαθέτει (ανάμεσα στις ικανότητες είναι και εκείνες της στοχοθεσίας και του προγραμματισμού, της πρωτοβουλίας, της δημιουργικότητας, της ανάλυσης και σύνθεσης και ιδιαίτερα της επικοινωνίας και της συνεργατικότητας).

Ο εκπαιδευτής εναλλακτικά, αντί να χρησιμοποιήσει τις τεχνικές του σημείου 2, θα μπορούσε να δώσει στους εκπαιδευόμενους για να σχολιάσουν (κατά ομάδες εργασίας) δύο μικρά κείμενα που να αναφέρονται στα προσόντα του εκπαιδευτή ενηλίκων. Οι ομάδες να παρουσιάσουν τον προβληματισμό τους στην ολομέλεια, όπου θα γίνει σύνθεση των απόψεων.

Ασφαλώς οι παραπάνω εκπαιδευτικές τεχνικές δεν είναι οι μόνες που θα μπορούσαν να ακολουθηθούν στο πλαίσιο αυτής της διδακτικής ενότητας. Εσείς μπορεί να σκεφτήκατε ορισμένες άλλες. Αν συνέβη αυτό, καταρχήν συγχαρητήρια για την εφευρετικότητά σας. Για να είστε ωστόσο βέβαιοι για την καταλληλότητα της τεχνικής που σκεφτήκατε, επικοινωνήστε με τον καθηγητή-σύμβουλό σας.